

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS STUDIJŲ PROGRAMA

Rūta Mečėjienė

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIAI IR PAJAMŲ NELYGYBĖ EUROPOJE	WELFARE STATE MODELS AND INCOME INEQUALITY IN EUROPE
---	---

Darbo vadovė: doc. dr. Agnė Laužadytė-Tutlienė

Vilnius, 2023

TURINYS

ĮVADAS	5
1.GEROVĖS VALSTYBĖS BEI PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIS PAGRINDIMAS	8
1.1. Gerovės valstybės samprata.....	8
1.2. Gerovės valstybės modeliai bei jų išskyrimo būdai.....	12
1.3. Pajamų nelygybė.....	20
2.GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIŲ IR PAJAMŲ NELYGYBĖS EUROPOJE TYRIMO METODOLOGIJA	27
3.GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIŲ IR PAJAMŲ NELYGYBĖS EUROPOJE TYRIMO REZULTATAI	34
3.1 Gerovės valstybės modelių kintamųjų rodiklių statistinė analizė	34
3.1.1 Vyriausybės programos kintamieji	34
3.1.2 Ekonominės situacijos kintamieji	36
3.1.3 Socialinės padėties kintamieji.....	37
3.2 Gerovės valstybių modelių nustatymas, atliekant hierarchinę klasterinę analizę	43
3.3 Pajamų nelygybės, socialinių išmokų ir perskirstymo tendencijos.....	49
3.3.1 Socialinių išmokų pokyčiai.....	49
3.3.2 Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficiento prieš socialinius pervedimus (pensijos, įtrauktos į socialinius pervedimus) tendencijos	51
3.3.3 Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficiento pokyčiai.....	52
3.3.4 Perskirstymo pagal mokesčius ir socialinius pervedimus tendencijos.....	54
3.4 Pajamų nelygybės bei gerovės valstybės sąsajos.....	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	59
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	61
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY.....	68

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė** Gerovės valstybės iššūkiai
- 2 lentelė** Gerovės valstybės modeliai bei jų apibūdinimas
- 3 lentelė** Gerovės valstybės kintamieji
- 4 lentelė** Tyrimuose naudota hierarchinė klasterių analizė siekiant nustatyti gerovės valstybės modelius
- 5 lentelė** Pajamų nelygybės matavimo būdai
- 6 lentelė** Klasterinėje analizėje nagrinėjamos šalys
- 7 lentelė** Europos valstybių priskyrimas klasteriam, atliekant hierarchinę klasterinę analizę
- 8 lentelė** 5 gerovės valstybių modelių klasteriai
- 9 lentelė** Vidutinės klasteriams priklausančių gerovės valstybių nagrinėtų kintamųjų reikšmės
- 10 lentelė** Vyriausybės socialinės išlaidos
- 11 lentelė** Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas prieš socialinius pervedimus (pensijos, įtrauktos į socialinius pervedimus)
- 12 lentelė** Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas
- 13 lentelė** Pajamų nelygybės (Gini koeficiento) sumažėjimas taikant perskirstymo politiką
- 14 lentelė** Vidutinės klasteriams priklausančių gerovės valstybių Gini koeficiento prieš socialinius pervedimus ir po jų reikšmės

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 paveikslas** Hierarchinė klasterinė analizės tyrimo schema
- 2 paveikslas** Grynosios socialinės įmokos
- 3 paveikslas** Visos valdžios sektoriaus išlaidos
- 4 paveikslas** Realus BVP augimas
- 5 paveikslas** Tikėtina gyvenimo trukmė
- 6 paveikslas** Žmonės, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, proc.
- 7 paveikslas** 25-64 m., turintys ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, proc.
- 8 paveikslas** Užimtumas
- 9 paveikslas** Nedarbas
- 10 paveikslas** Klasterinės analizės dendrograma
- 11 paveikslas** Gini ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų koeficientas pagal gerovės valstybės modelį

ĮVADAS

Temos aktualumas

Šiandieniniame pasaulyje žmonės bei valstybės siekia aukštesnės gyvenimo kokybės, ekonominio, socialinio bei politinio užtikrintumo bei gerovės augimo. Augant ekonomikai vis labiau yra susiduriama su pajamų nelygybės problema, kuri neigiamai veikia šalies ekonominę, socialinę ir politinę raidą. Vis dažniau yra kalbama apie gerovės valstybės įtaką pajamų nelygybei. Itin svarbu tirti, kaip įvairūs gerovės režimai veikia pajamų paskirstymo politiką ir kokia yra šio paskirstymo įtaka pajamų nelygybei. Gerovės valstybė apibūdinama kaip ekonominė ir socialinė sistema, kuri yra pranašesnė už kitas socialinio organizavimo formas, užtikrindama savo piliečių ekonominę lygybę, išlaikant vis aukštesnį gyvenimo lygį (Van Lancker ir Van den Heede, 2021). Taigi, pajamų nelygybės bei visuomenės atskirties mažinimas yra labai aktualūs dalykai, kuriant gerovės valstybės modelius. Visuomenės gerovės užtikrinimas tebėra labai svarbus klausimas, todėl gerovės valstybės samprata yra plačiai tyrinėjama.

Temos ištyrimo lygis, mokslo spraga

Dauguma gerovės valstybės tyrinėtojų remiasi Gosta Esping-Andersen (1990) išskirtais gerovės valstybių modeliais, kuris remdamasis valstybės, rinkos ir šeimos santykiu, įvardijo tris idealius teorinius gerovės valstybės modelius: liberalų, konservatyvųjų ir socialdemokratinį (Esping-Andersen, 1990). Visgi, vėlesniuose tyrimuose kiti autoriai patikslino ar išplėtė klasifikaciją, išskirdami papildomus modelių tipus bei įtraukdami daugiau analizuojamų valstybių.

Demografiniai, kultūriniai, ekonominiai, technologiniai, klimato, globalizacijos ir europeizacijos pokyčiai daro įtaką gerovės valstybių ypatybėms (Van Lancker ir Van den Heede, 2021; Aidukaitė ir kt., 2012). Daugelis mokslininkų, tiriančių Europos šalių gerovės valstybės modelius, dažniausiai atlieka hierarchinę klasterių analizę, siekdami suskirstyti šalis į grupes pagal joms būdingus bruožus. Šis metodas yra plačiai naudojamas mokslininkų (Saint-Arnaud ir Bernard, 2003; Kammer, Niehues ir Peichl, 2012; Laužadytė-Tutlienė, Baležentis ir Goculenko, 2018; Chybalski ir Marcinkiewicz, 2021; Tóth, Tkáčová ir Muľová, 2022) ir yra paminėtas daugelyje mokslinių straipsnių gerovės valstybės tema. Tačiau, pasigendama naujausių duomenų analizės bei platesnio valstybių įtraukimo.

Nors gerovės valstybės pagrindinis tikslas yra mažinti nelygybę bei suteikti piliečiams geresnes gyvenimo sąlygas, tačiau per pastaruosius keturis dešimtmečius pastebimas pajamų nelygė didėjimas daugelyje Europos šalių. Nagrinėjant mokslinę literatūrą šia tematika, dažnai gerovės valstybės įtaka pajamų nelygybei yra nagrinėjama, remiantis persikirstymo politika (Caminada, Goudswaard, Wang C. ir Wang J., 2019; Wildowicz-Szumarska, 2022; Wulfgramm, Bieber ir Leibfried, 2016.; Obst, 2013). Nors mokslininkai nurodo, kad gerovės valstybės politika kompensuoja didėjančią rinkos pajamų nelygybę, yra svarbu nustatyti, koku mastu gerovės valstybės modeliai prisideda prie pajamų nelygybės mažėjimo.

Darbo problema ir / ar pagrindinis klausimas

Europos gerovės valstybių istorija yra susijusi su tikslų ir priemonių keitimu dėl krizių, besikeičiančios demografinės situacijos, šeimos modelių, finansinių ir ekonominių pokyčių (Milotay ir kt., 2022), dėl šios priežasties, gerovės valstybės klasifikacija ilgainiui gali kisti. Analizuojant šaltinius pastebima, kad mažai yra atlikta tyrimų apie gerovės valstybės modelių įtaką pajamų nelygybei.

Darbo tikslas

Išnagrinėjus mokslinę literatūrą bei atlikus empirinį tyrimą, išskirti gerovės valstybės modelius Europoje, įvertinti gerovės valstybių persikirstymo bei pajamų nelygybės sąsajas ir tendencijas Europos šalyse.

Uždaviniai:

- Išanalizuoti gerovės valstybės bei pajamų nelygybės sampratą ir sąsajas mokslinėje literatūroje.
- Išanalizavus mokslinę literatūrą bei atlikus hierarchinės klasterių analizės tyrimą išskirti Europoje taikomus gerovės valstybių modelius.
- Išnagrinėti Europos gerovės valstybių modelių persikirstymo bei pajamų nelygybės kintamųjų pokyčius laike.
- Kiekybiškai įvertinti, kaip valstybės politika formuoja nelygybę, lyginant pajamų nelygybę iki socialinių pervedimų ir po persikirstymo.

Tyrimo objektas:

Europos Sąjungos šalių gerovės valstybės modelių nustatymas bei gerovės valstybių įtaka pajamų nelygybei.

Taikyti uždavinių sprendimo būdai (teoriniai ir empiriniai metodai):

Mokslinės literatūros analizė – analizuojant Europos valstybių taikomus gerovės valstybės modelius, pateikti jų sampratą, tipus, apskaičiavimo galimybes, bei nustatyti sąsajas su pajamų nelygybe.

Aprašomoji statistinė duomenų analizė – analizuojant pajamų nelygybės ir gerovės valstybės rodiklius duomenų sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodais, pateikti pagrindinius ypatumus Europos gerovės valstybėms.

Hierarchinė klasterinė analizė – apibendrinus mokslinės literatūros analizės rezultatus, atlikti klasterinę analizę gerovės valstybių modeliams nustatyti. Analizės paskirtis, šalių skirstymas pagal jų savybes (panašumą) į grupes, arba klasterius.

Darbo struktūra:

Darbą sudaro trys skyriai, įvadas ir išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat pateikiami lentelių, paveikslų bei literatūros sąrašai. Pirmoje, teorinėje darbo dalyje atlikta mokslinės literatūros analizė, kurioje plačiau analizuojami gerovės valstybės bei pajamų nelygybės sampratos, pateikiami kitų autorių atlikti klasterinės analizės pavyzdžiai, pajamų nelygybės priežastys, pasekmės bei matavimo būdai. Antroje, metodinėje darbo dalyje, remiantis nagrinėtų mokslininkų atliktais empiriniais tyrimais, detaliau aprašomi tyrimo metodai bei suformuojama atliekamo tyrimo eiga. Trečioje, tiriamojoje darbo dalyje, pateikiama gerovės valstybės kintamųjų duomenų analizė, hierarchinės klasterinės analizės rezultatai, bei įvertinamas perskirstymo poveikis pajamų nelygybei.

1. GEROVĖS VALSTYBĖS BEI PAJAMŲ NELYGYBĖS TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Gerovės valstybės samprata

Gerovės valstybės terminas labiausiai išpopuliarėjo po Antrojo pasaulinio karo, kai daugelis šalių, varginamos karo padarinių, institucionalizavimo arba išplėtė socialinės apsaugos sistemas. Būtent Europoje išryškėjo ir vystėsi gerovės valstybės modeliai, kurie per amžių buvo rūpestingai puoselėjami ir sukūrė institucijas, kurios tapo pavyzdžiu visoms kitoms pasaulio valstybėms (Aidukaitė, Bogdanova ir Guogis, 2012). Gerovės valstybės svarbą taip pat lėmė pastebimi rinkų netobulumai. Dažnai rinkos nėra veiksmingos ir vyriausybė atlieka svarbų vaidmenį susijusį su socialinio aprūpinimo sistema. Pastebima, kad rinkos neapsidraudžia nuo daugelio svarbių rizikų, su kuriomis susiduria asmenys, tokių kaip nedarbo, ligos ir išėjimo į pensiją, o šių draudimo rinkų nebuvimas turi didelį poveikį efektyvumui ir asmens gerovei (Stiglitz, 2018).

Kai kalbama apie gerovės valstybę, svarbu paminėti, kad net ir šiandien nėra bendro sutarimo, kaip reikėtų apibrėžti šios koncepcijos turinį. Skirtingi autoriai gerovės valstybės sąvoką apibrėžia skirtingai. Esping-Andersen darbe „Trys gerovės kapitalizmo pasauliai“ gerovės valstybės sąvoka apibrėžiama kaip valstybės atsakomybė už tam tikros būtiniausios gerovės užtikrinimą savo piliečių atžvilgiu (Esping-Andersen, 1990). Apie būtinybę gyventojams užtikrinti minimalų gyvenimo lygį gerovės valstybėje taip pat kalbėjo H. L. Wilensky (1974) nurodydamas, kad pagrindinė gerovės valstybės sąlyga yra tai, kad minimalus gyvenimo lygis turi būti suteikiamas visiems šalies piliečiams kaip socialinė teisė, bet ne kaip labdara. Tačiau kiti autoriai papildo, kad gerovės valstybė turėtų tenkinti daugiau nei pagrindinius ar minimalius poreikius.

Lietuvių autoriai remiantis užsienio autorių atliktais darbais, gerovės valstybę apibūdina, kaip valstybės įsipareigojimą garantuoti kiekvienam orų pragyvenimą, kuris kaip socialinė teisė būtų gaunamas per socialinę ir sveikatos apsaugą, socialines paslaugas, darbo rinkos ir būsto politiką, švietimą (Aidukaitė ir kt., 2012). Gerovės valstybę taip pat galima apibrėžti kaip tam tikrą socialinės raidos stadiją, kaip gyvenimo būdą, kaip „socialinės ir ekonominės politikos rinkinį“, kai piliečių gerovę sudaro senatvės ir nedarbo pašalpos bei valstybinė sveikatos apsauga, bei kaip biurokratinę sistemą ar valstybės valdymo stilių. (Guogis ir Svirbutaitė-Krutkienė, 2021).

Gerovės valstybę sudaro keletas pagrindinių požymių, kurie gali skirtis priklausomai nuo kiekvienos valstybės ir jos politikos. Gerovės valstybę sudaro valstybės institucijų visuma – socialinė politika, kuri daro įtaką socialinės apsaugos sistemai, susidedančiai iš socialinės paramos ir socialinio draudimo, švietimo sistema bei piliečių saugumą garantuojančios institucijos, tokios kaip policija ar krašto apsaugos struktūros. Šios valstybės institucijos padeda sumažinti pajamų, socialinės, lyčių nelygybės formas, sudaryti lygias galimybes visiems šalies piliečiams nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, neįgalumo, rasinės, etninės, religinės ar kitokios priklausomybės ir užtikrinti socialinį-ekonominį saugumą visiems valstybės piliečiams (Aidukaitė ir kt., 2012).

Buvo manoma, kad santykinai aukštas šalies gyvenimo lygis ir demokratija yra būtinos sąlygos gerovės valstybei egzistuoti (Korpi ir Palme, 1998; Korpi, 1983). Dėl šios priežasties dauguma autorių nagrinėjo tik išsivysčiusias pasaulio šalis. Tačiau R. M. Titmuss (1974) bei H. L. Wilensky (1974) nurodo, kad ne būtinai tik aukštas pragyvenimo lygis yra būtina sąlyga gerovės valstybei egzistuoti. R. M. Titmuss gerovės valstybės nesiejo su materialine gerove, o teigė, kad gerovės valstybė ir jos vykdoma socialinė politika yra siejama su moralės ir socialinio teisingumo klausimais, aiškinosi vertybes, kuriomis turi vadovautis visuomenė siekdama gerovės (Titmuss, 1974). Kaip buvo minėta anksčiau H. L. Wilensky teigia, kad pagrindinė gerovės valstybės sąlyga yra tai, kad minimalus gyvenimo lygis turi būti suteikiamas visiems šalies piliečiams kaip socialinė teisė, bet ne kaip labdara (Wilensky, 1974).

Nors anksčiau mokslininkai sutelkė dėmesį į ribotą skaičių pažangių industrializuotų demokratijų, dabar jie vis dažniau tiria pokyčius Europos periferijoje, Rytų Azijoje ir Lotynų Amerikoje (Öktem, 2020). Per pastaruosius kelis dešimtmečius daugelis mažas ir vidutines pajamas gaunančių pasaulio šalių patyrė palankų gerovės valstybės vystymąsi. Pasaulio pietuose esančios valstybės (kaip Pietų Korėja, Taivanas, Argentina, Brazilija, Čilė, Kosta Rika, Urugvajus, Pietų Afrika, Tailandas ir Turkija) padidino viešąsias socialines išlaidas ir įvedė platesnes bei dosnesnes socialines programas, tačiau jos vis dar atsilieka nuo išsivysčiusių gerovės valstybių, priklausančių pagrindinėms EBPO šalims. Kai kurios vidutinių pajamų Pietų valstybės renkasi unikalų kelią, vedantį link universalizmo, kuris plėtoja socialinės tarpusavio pagalbos mechanizmus, o ne socialinio draudimo sistemą (Dorlach, 2020). Nors gerovės valstybėje už socialinių problemų valdymą yra atsakingi politikai, ne mažiau svarbus yra visuomenės vaidmuo. Labai reikšmingas yra visuomenės gebėjimas teikti tarpusavio pagalbą ir įsitraukti į valstybės teikiamos socialinės pagalbos procesus, kurie yra skirti pažeidžiamoms visuomenės grupėms (Gardziulevičienė ir Raišienė, 2021).

1 lentelė

Gerovės valstybės iššūkiai

Pajamų nelygybė	Besikeičiančios technologijos daro įtaką didėjančiai pajamų nelygybei bei darbo rinkos pokyčiams. Daug nerimo kelia robotai ir dirbtinis intelektas, mažinantis darbo vietas. Nors technologijų plitimas sukuria naujų darbo vietų ir įsidarbinimo galimybių, tačiau tikėtina, kad naudos turės tik aukštos kvalifikacijos darbuotojai ir specialistai, o žemos kvalifikacijos darbuotojus labiausiai paveiks nedarbo rizika. Taigi, svarbus iššūkis bus, kaip susidoroti su didesniu nedarbo lygiu, ypač tarp žemos kvalifikacijos darbuotojų, bei iš to kylančia pajamų nelygybe.
Technologinė pažanga	
Gyventojų senėjimas	Dėl gyventojų senėjimo išlaidos pensijoms ir sveikatos apsaugai auga, negana to, tai ne tik daro spaudimą pensijų sistemos tvarumui, bet ir kitoms gerovės valstybės dalims.
Mato (Matthew) efektas	Žmogiškojo kapitalo politikos (vaikų priežiūra, švietimas) dažniausiai tampa labiau naudinga vidutines ir didesnes pajamas gaunančioms šeimoms. Toks reiškinys buvo pavadintas Mato efektu, nurodant Mato evangelijos eilutę: „Kiekvienam, kuris turi, bus duota, ir jis turės perteklių, o kas neturi, bus atimama net tai, ką turi“ (Mato 25:29). Jei socialinės išlaidos žmogiškojo kapitalo politikai pirmiausia naudingos vidutines ir didesnes pajamas gaunančioms grupėms mažesnes pajamas gaunančių grupių sąskaita, socialinių investicijų strategija nepateisins pažadų suteikti socialiai remtiniams žmonėms įgūdžių, kad jie galėtų sėkmingai dirbti darbo rinkoje.
Migracija	Nors empiriniai tyrimai apie migracijos poveikį gerovės valstybės išlaidoms ir teisėtumui skiriasi, neseniai įvykęs pabėgėlių antplūdis ir augantis imigrantų skaičius Europos gerovės valstybėse sukėlė viešas diskusijas, dėl gerovės valstybės tvarumo. Daugumoje gerovės valstybių teisė į socialinio draudimo išmokas yra susieta su apmokamu darbu arba pilietybe. Migracija prieštarauja tokiam socialinių teisių atskyrimui, nes naujai atvykę imigrantai nėra piliečiai ir iš esmės dar neturėjo galimybės prisidėti prie darbo rinkos, dėl šios priežasties tai gali padaryti neigiamą įtaką visuomenės palaikymui persikirstymui.
Klimato kaita	Ekonomikos augimo siekis prieštarauja pastangoms sumažinti klimato kaitos padarinius. Jei ekonomikos augimas ir toliau bus grindžiamas tradiciniu gamybos vartojimo modeliu, greičiausiai reikės rinktis tarp klimato kaitos neigiamų padarinių mažinimo ir ekonominės lygybės sieko, nes gerovės valstybės plėtra ir ekonomikos augimas yra susiję.

Šaltinis: sudaryta autorės, remianti Van Lancker ir Van den Heede, 2021

Gerovės valstybės savybės ilgainiui keičiasi ir prisitaiko prie naujų socialinių pokyčių. Aiškus tokio prisitaikymo pavyzdys yra perėjimas nuo pasyvių socialinės apsaugos sistemų, atsiradus nedarbui, prie „aktyvaus“ jų integravimo į darbo rinką (Van Lancker ir Van den Heede, 2021). Vis

dėlto abejojama, kiek gerovės valstybės, nepaisant formos ar režimo tipo, sugebės atlaikyti naujus iššūkius ir besikeičiančias aplinkybes. Belgijos mokslininkai Van Lancker ir Van den Heede, (2021) išskyrė šešis veiksnius lemiančius gerovės valstybės pokyčius (1 lentelė). Analizuodami gerovės valstybei atsirandančius iššūkius, mokslininkai taip pat akcentuoja ir visuomenės palaikymo perskirstymui svarbą.

Nobelio premijos laureato Stiglitz (2018) teigimu, dvidešimt pirmojo amžiaus gerovės valstybės turėtų peržengti tradicinį gerovės valstybės modelį šiais būdais:

- Rizika ir naujovėmis. Gerovės valstybė ne tik lemia geresnius rezultatus įprastoje statinėje sistemoje, bet ir dinamiškesnę bei novatoriškesnę ekonomiką.
- Šalim kaip bendruomene. Socialinis solidarumas bei tautinis solidarumas reiškia, kad tie, kurie uždirba daugiau, rūpinasi tais, kuriems to reikia, bet patys negali savimi pasirūpinti.
- Endogeninėmis pirmenybėmis. Visuomenės konstrukcija, įskaitant ekonominio žaidimo taisykles, veikia individo prigimtį, jo įsitikinimus, pageidavimus ir elgesį.
- Socialiniu teisingumu. Jis suprantamas, kaip taisyklių pasirinkimas visuomenėje, kol žmogus dar nesuvokia savo sugebėjimų bei savo gyvenimo padėties.
- Gyvavimo ciklo parama. Asmenims taikoma parama pagal gyvavimo ciklo poreikius.
- Rizikos pasidalijimas tarp kartų. Nesvarbu, kaip matome kompromisus ar papildomumą tarp gerovės valstybės ir rinkos, yra tam tikrų rizikos pasidalijimo formų, kuriose rinka negali įsitraukti, o valstybė gali.

Apie gerovės valstybės kylančius iššūkius taip pat kalba ir Lietuvos autoriai, nurodydami, kad XXI amžiuje gerovės valstybė patiria naujus sunkumus, kuriuos galima suskirstyti į keturias kategorijas (Aidukaitė ir kt., 2012):

1. Demografiniai: Gyventojų senėjimas, gimstamumo mažėjimas, gyvenimo trukmės ilgėjimas ir iš to kylantis išlaidų pensijoms bei sveikatos apsaugai augimas.
2. Kultūriniai: tradicinės šeimos vertybių mažėjimas, individualizacija.
3. Ekonominiai: mažėjantis nekvalifikuoto darbo poreikis, didėjantis nedarbas.
4. Globalizacijos ir europeizacijos pokyčiai: socialinis dempingas, migracija, laisvas darbo jėgos judėjimas.

Išanalizavus mokslininkų (Van Lancker ir Van den Heede, 2021; Stiglitz, 2018; Aidukaitė ir kt., 2012) šaltinius, galima teigti, kad atsirandantys nauji pasauliniai pokyčiai bei iššūkiai daro įtaką

gerovės valstybės ypatybėms. Dėl šios priežasties šalių taikomos gerovės valstybės priemonės ilgainiui kinta. Įvertinus tai, yra prasminga bėgant laikui sistemingai analizuoti valstybėse taikomus gerovės valstybių modelius.

1.2. Gerovės valstybės modeliai bei jų išskyrimo būdai

Kiekviena šalis siekdama gerovės taiko skirtingas socialinės politikos priemones. Vienos valstybės taiko aukštą pajamų perskirstymą, siekdamas visiems savo piliečiams užtikrinti gerovę, o kitos valstybės priešingai, leidžia veikti laisvai rinkai, užtikrinant minimalias socialines garantijas. Kalbant apie gerovės valstybės teorijas, reikėtų pabrėžti, kad praktikoje idealūs gerovės valstybių modeliai neegzistuoja, tačiau valstybes pagal tam tikrus požymius galima suskirstyti į grupes. Gerovės valstybės modeliai yra vis labiau nagrinėjami mokslininkų, tačiau dažniausiai yra remiamasi R. M. Titmuss ir G. Esping-Andersen sukurtais klasifikavimo modeliais, kurie yra laikomi klasikine gerovės valstybės modeliais. Gerovės valstybės modelių sampratos pradiniu yra laikomas britų mokslininkas Richard Titmuss, kuris išskyrė tris gerovės valstybės modelius: likutinį arba marginalinį pramonės pasiekimų bei institucinį perpaskirstymo modelius (Titmuss, 1974). Apibūdindamas šiuos modelius autorius nenurodė konkrečių šalių, kuriose šie modeliai yra taikomi. Vėliau danų sociologas G. Esping Andersen modelius patobulino politinėmis teorijomis ir pervadino į liberalųjį, konservatyvųjį-korporacinį (motyvacinį) ir socialdemokratinį arba redistribucinį (Esping-Andersen, 1990).

Esping-Andersen išskiria tris režimus pagal dekomodifikacijos laipsnį ir stratifikacijos rūšį, kurią jie sukuria visuomenėje:

- Liberalusis modelis pasižymi kukliomis socialinėmis išmokomis nepasiturintiems. Valstybė skatina rinką arba pasyviai – garantuodama tik minimumą – arba aktyviai – subsidijuodama privačias gerovės schemas. Tokio tipo režimas panaikina dekomodifikacijos poveikį ir sukuria stratifikacijos tvarką, kuri sukuria neturtingųjų ir turtingųjų marginalizaciją.
- Antrojo, konservatyvaus-korporacinio gerovės režimui būdinga Bažnyčios įtaka bei siekis išsaugoti tradicinę šeimą. Į socialinio draudimo išmokas paprastai neįtraukiamos nedirbančios moterys, o pašalpos šeimai skatina motinystę. Dienos centrų ir panašios

šeimos paslaugos yra nepakankamai išvystytos, o subsidiarumo principas skirtas pabrėžti, kad valstybė kišasi tik tada, kai šeima nebegali savimi pasirūpinti.

- Trečiajame, socialdemokratiname, gerovės modelyje pirmenybė teikiama lygybei bei vidurinėsios klasės klestėjimui. valstybė siekia užtikrinti aukštą visų visuomenės narių gyvenimo lygį, kuris skatintų aukščiausių standartų lygybę, o ne minimalių poreikių lygybę, kaip buvo siekiama kituose modeliuose. Lygybės samprata suvokiama plačiai, nėra apsiribojama tik pajamų lygybe, bet orientuojamasi ir į lygias galimybes ir teises.

Dekomodifikacija buvo labai ginčytinas gerovės valstybės vystymosi klausimas. G. Esping-Andersen (1990) nurodo, kad dekomodifikacija reiškia teisę į socialines išmokas ir paslaugas, kad piliečiai gali laisvai ir be galimo darbo, pajamų ar bendros gerovės praradimo atsisakyti dirbti, kai jie patys mano, kad tai yra būtina. Tiksliau, kad dėl senatvės, ligos, motinystės, vaiko priežiūros, mokymosi ar nedarbo asmenims būtų garantuotos įprasto uždarbio dydžio išmokos ir teisė nedirbti tiek laiko, kiek yra reikalinga. Šis reiškinys sustiprina darbuotojų ir susilpnina absoliučią darbdavių autoritetą. Kalbant apie stratifikaciją, tai visuomenės susiskaidymas į socialinius sluoksnius pagal išsilavinimą, profesiją, darbo užmokestį ar kt. Gerovės valstybė tai stratifikacijos sistema, ji nėra tik mechanizmas, kuris įsikiša ir galbūt koreguoja nelygybės struktūrą, bet yra aktyvi jėga tvarkanti socialinius santykius (Esping-Andersen, 1990). Visi piliečiai turi panašias teises, nepriklausomai nuo klasės ar padėties rinkoje. Šia prasme sistema skirta ugdyti tarpklasinių bei tautos solidarumą. Stratifikacija buvo laikoma klestėjimo ir vidurinėsios klasės augimo rezultatas.

Nors G. Esping-Andersen atliktas darbas yra dažnai analizuojamas kitų mokslininkų, tačiau nevengiama ir kritikos, dėl analizuojamo riboto šalių skaičiaus, neteisingo jų priskyrimo, lyčių lygybės aspekto nenagrinėjimo. Dėl šių priežasčių verta nagrinėti bei lyginti kitų mokslininkų atliktus darbus gerovės valstybės modelių tema.

A. Sapir (2006) išskiria keturis gerovės valstybės modelius – Šiaurės, anglosaksų, žemyno ir Viduržemio jūros baseinų, kurie remiasi pagrindinėmis teorinių (liberalaus, socialdemokratinio ir konservatyvaus – korporacinio) modelių idėjomis. Keturi modeliai apima keturias skirtingas geografines sritis.

- Šiaurės modelis prilyginamas Esping Andersen socialdemokratiniam modeliui, nes Šiaurės šalyse (Danija, Suomija ir Švedija, Nyderlandai) yra didžiausios socialinės apsaugos

išlaidos ir visuotinės gerovės užtikrinimas. Į darbo rinkas vykdoma didelė fiskalinė intervencija, bei veikia stiprios profesinės sąjungos.

- Anglosaksų šalys (Airija ir Jungtinė Karalystė) pasižymi rėmimu darbingo amžiaus asmenų bei aktyvios darbo rinkos priemonių taikymu, silpnų profesinių sąjungų veikla, palyginti plačia darbo užmokesčio sklaida, dėl to šis modelis atitinka G. Esping Andersen nustatytą liberalų modelį.
- Žemyninės šalys (Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija ir Liuksemburgas) labai priklauso nuo draudimo išmokų, nesusijusių su darbu, ir senatvės pensijomis, taigi ši modelį galima prilyginti konservatyvaus-korporacinio gerovės valstybės režimui.
- Galiausiai išskiriamas papildomas gerovės valstybės modelis, kuriam priklauso Viduržemio jūros šalys (Graikija, Italija, Portugalija ir Ispanija) savo socialines išlaidas sutelkia į senatvės pensijas ir pasižymi didesne pajamų nelygybe. Jų socialinės gerovės sistemos paprastai remiasi užimtumo apsauga ir nedidele parama bedarbiams.

Nors ir analizuojamas papildomas gerovės valstybės modelis, tačiau A. Sapir (2006) darbe nėra analizuojama šalys atgavusios nepriklausomybę po SSRS žlugimo.

Siekiant išanalizuoti egzistuojančius gerovės valstybės modelius Europoje ir ištirti gerovės režimus Vidurio ir Rytų Europos šalyse Wildowicz-Szumarska, išnagrinėjusi daugelį žymių autorių, išskiria penkis Europos gerovės valstybės modelius (2 lentelė): žemyninė (Bismarko), anglosaksų (liberali), Šiaurės (skandinaviška arba socialdemokratinė), Pietų Europos (Viduržemio jūros regionas) ir Centrinės Rytų Europos (postsocialistinė) gerovės valstybės. Autorė naudojo panelinių duomenų modelį, kad pagal gerovės valstybės modelį empiriškai patikrintų fiskalinės politikos poveikį pajamų nelygybei ES šalyse. Nepaisant gerovės valstybės tipo, nustatyta, kad pajamų nelygybės didėjimas buvo stebimas visose ES šalyse, tačiau vis dar mažiausias pajamų nelygybės padidėjimas yra Skandinavijos gerovės valstybėse, o didžiausias - Viduržemio jūros ir liberalų šalyse (Wildowicz-Szumarska, 2022).

2 lentelė

Gerovės valstybės modeliai bei jų apibūdinimas

Gerovės valstybės modelis	Šalys	Apibūdinimas
žemyninė (Bismarko)	Vokietija, Prancūzija, Austrija, Nyderlandai, Belgija, Liuksemburgas	Gerovės politika daugiausia grindžiama darbo santykiais, ypač kolektyvinėmis derybomis. Pagal šį modelį vyriausybė skiria gana dosnias bedarbio pašalpas arba neįgalumo pensijas.
Anglosaksų (liberalus)	Jungtinė Karalystė, Airija	Modeliui būdingas liberalus požiūris į rinką, kur valstybė suvokiama tik kaip krašutinė socialinė pagalba. Nors ir kovojiama su skurdu bei atskirtimi, tuo pat metu yra ir skatinama gerovė vidurinėms klasėms, dėl to didesnė lėšų dalis atitenka darbingo amžiaus gyventojams, mažiau – pensininkams.
Šiaurės (skandinaviškas arba socialdemokratinis)	Švedija, Danija, Suomija	Siekiami, kad socialinės išmokos būtų vienodai paskirstytos visiems visuomenės nariams. Modeliui būdinga aktyvi darbo rinkos politika, stiprios, bet ribotos saugumo priemonės, mažas skurdas ir didelė socialinė įtrauktis.
Pietų Europos (Viduržemio jūros regionas)	Graikija, Ispanija, Portugalija, Italija, Kipras, Malta	Viduržemio jūros modelio principas, kad šeimai tenka pagrindinis vaidmuo remiant savo socialiai neapsaugotus narius. Darbo rinka nėra labai lanksti dėl užimtumo protekcionizmo. Modeliui būdingos dosnios valstybinės pensijos ir ankstyvas išėjimas į pensiją, kaip priemonė gerinti darbo sąlygas, dėl to socialinės paramos lygis yra žemesnis, palyginti su kitomis šalimis
Centrinės Rytų Europos (postsocialistinis)	Lenkija, Čekija, Vengrija, Slovakija, Slovėnija, Lietuva, Latvija, Estija, Kroatija, Rumunija, Bulgarija	Postsocialistiniam modeliui atstovauja šalys, kurios 1990-ųjų pradžioje pradėjo perėjimą nuo centralizuotos prie į rinką orientuotos ekonomikos. Kiekviena šalis taiko gana skirtingas priemones, kalbant apie gerovės valstybės kūrimą. Nepaisant bendrų ekonominių ir socialinių pokyčių, pastebima, kad Baltijos valstybės labiau vadovaujasi anglosaksų modeliu, Vengrijai ir Lenkijai labiau būdingas žemyninis modelis, o Slovėnijos ir Čekijos gerovės valstybės priemonės yra panašios į Šiaurės šalių modelio.

Šaltinis: sudaryta autorės, remianti Wildowicz-Szumarska, 2022.

Nors gerovės valstybės tema yra plačiai tyrinėjama mokslininkų, nėra nustatyto bei plačiai taikomo vieningo gerovės valstybių klasifikavimo metodo. Mokslinėje bendruomenėje nėra nustatyta, kokie veiksniai bei kriterijai identifikuoja gerovės valstybę ar kokie konkretūs skaičiai leistų nustatyti

ko trūksta, norint ja tapti (Guogis ir Svirbutaitė-Krutkienė, 2021). Skirtingi autoriai turi skirtingus požiūrius kaip gerovės valstybė turėtų būti išskiriama ir įvertinama, todėl yra naudojami skirtingi rodikliai ir metodai, kurie atspindi skirtingų šalių specifiką. Be to, gerovės valstybės modelio nustatymas dažnai reikalauja daugybės skirtingų duomenų, kurių gavimas gali būti sudėtingas arba neįmanomas tam tikrose šalyse. Guogis ir Svirbutaitė-Krutkienė (2021) pastebi, kad dauguma autorių gerovės valstybes analizuoja naudojant ganėtinai abstrakčius kriterijus, tokius kaip: įtaką, poveikį, procesus, kurie gali būti įvairiai interpretuojami, ir vertinami priklausomai nuo autoriaus požiūrio (3 lentelė).

3 lentelė

Gerovės valstybės kintamieji

A. Deacon ir D. A. Sotiropoulos (Pop-Radu ir Ulici-Ciupac, 2016)	Lygindami ir grupuodami gerovės modelius, naudoja šešis kintamuosius: <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomikos vystymąsi • Darbo klasės mobilizaciją • Išsilavinimo ir politikos įtaką • Autoritarinį palikimą • Revoliucinio proceso pobūdį ir • pereinamąjį poveikį („transitional impact“).
D. Mitchell	Išskyrė penkis esminius elementus, <ul style="list-style-type: none"> • Politika • Sąnaudos • Gamyba • Išmokų operacijos • Rezultatai

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Guogis ir Svirbutaitė-Krutkienė (2021)

Gerovės valstybių modelių klasifikacija yra gana plati ir apima daugybę kriterijų. Be hierarchinės klasterių analizės, yra naudojama kitų metodų, pavyzdžiui, tipologinė analizė, empirinė analizė, regresinė analizė ir kt. Norint suskirstyti šalis į grupes pagal gerovės valstybės modelį dažniausiai yra naudojama hierarchinė klasterių analizė, kurią naudojo nemaža dalis mokslininkų (4 lentelė) nustatinėdami dažniausiai Europos šalims būdingus gerovės valstybės modelius. Klasterinė analizė yra daugiamatės statistinės analizės metodas, kuris naudojamas objektų panašumui nustatyti ir juos suskirstyti į panašių objektų grupes, kurie vadinami klasteriais. Objektai suskirstomi taip, kad skirtumai klasterių viduje būtų kuo mažesni, o tarp klasterių kuo didesni.

4 lentelė

Tyrimuose naudota hierarchinė klasterių analizė siekiant nustatyti gerovės valstybės modelius

Šaltinis	Šalių skaičius ir laikotarpis	Tyrimė naudoti kintamieji	Pagrindiniai metodai	Nustatyti gerovės valstybės modeliai
Laužadytė-Tutlienė ir kt. (2018)	29 ES šalys; 2014 m. duomenys	<ul style="list-style-type: none"> • Vyriausybės programos • politinės situacijos • ekonominės situacijos • socialinės padėties 	Tyrimui taikomas hierarchinės klasterių analizės metodas, pasirenkamas Euklido kvadratinio atstumo indikatorius, atvejų grupavimui naudojamas Ward metodas.	<ul style="list-style-type: none"> • Viduržemio jūros regiono šalys • mažosios Europos valstybės • senosios Europos šalys • Vidurio Europos šalys • Rytų Europos šalys
Saint-Arnaud ir Bernard (2003)	20 šalių 1993-1998 m. laikotarpis	<ul style="list-style-type: none"> • Socialinės situacijos, • viešosios politikos • politinio dalyvavimo 	Tyrimui taikomas hierarchinės klasterių analizės metodas, pasirenkamas Euklido kvadratinio atstumo indikatorius, Atvejų grupavimui naudojamas Ward metodas.	<ul style="list-style-type: none"> • liberalus • socialdemokratinis • konservatyvus • lotyniškas
Tóth ir kt. (2022)	28 Europos šalys; 2007 m. bei 2019 m. duomenys	Perskirstymo ir ekonominiai kintamieji	Pasirenkama hierarchinė klasterių analizė, vėliau taikomas vidutinio susiejimo metodas bei taikomas Euklido atstumo indikatorius.	ES šalių klasterių analizė, pagrįsta perskirstymo kintamaisiais, 2007 m. sukūrė septynias grupes, 2019 m. – penkias, o pagrįsta ekonominiiais kintamaisiais, 2007 m. sukūrė aštuonias grupes, 2019 m. – keturias grupes.
Chybalski ir Marcinkiewicz (2021)	25 Europos šalys; 2014–2017 m. laikotarpis	<ul style="list-style-type: none"> • Bendras gerovės valstybės dydis. • viešojo ir privačiojo sektorių derinys, teikiant šeimų (namų ūkių) gerovę. • šeimai palankus komponentas • moterims palankus komponentas 	<p>Pirmiausia atliekama hierarchinė klasterių analizė kad būtų galima nustatyti pradinį grupių skaičių. vėliau naudojamas k-mean klasterizavimas, kad nustatytų galutinę klasterių sudėtį, pateikiant jų skaičių</p> <p>Klasterizavimas pagrįstas Euklido atstumo kvadratu ir Wardo metodu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liberalusis modelis • Vidutinės visuomenės palankią moteriai (medium-public profemale) • Vidutinės visuomenės (medium-public) • Ekstensyvus viešasis (extensive public)
Kammer ir kt. (2012)	15 Europos šalių; 2007 m. duomenys	Paskirstymo ir perskirstymo kintamieji	Klasterizavimas pagrįstas Euklido atstumo kvadratu ir Wardo metodu.	<ul style="list-style-type: none"> • Socialdemokratinis, konservatyvusis • Liberalusis • Pietų

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Vieni iš pirmųjų mokslininkai, nusprendę patikrinti G. Esping Andersen sukurtus klasikinius modelius naudojant klasterinę analizę, buvo Saint-Arnaud ir Bernard (2003). Atliekant hierarchinę

klasterinę analizę tyrinėtojai pasirinko tris gerovės režimų kintamuosius: socialines situacijas, viešąją politiką ir politinį dalyvavimą.

Atlikus tyrimą buvo nustatyti keturi skirtingi gerovės valstybės režimai:

1. Lotynų režimas, kuriam priklauso Ispanija, Italija, Graikija ir Portugalija.
2. Konservatyvus režimas, įskaitant, Austriją, Vokietiją ir Prancūziją.
3. Socialdemokratinis režimas, kuriam priskiriamos Suomija, Švedija, Danija ir Norvegija.
4. Liberalusis režimas, kuriam priklauso JK, Australija, Naujoji Zelandija ir JAV.

Taip pat Fenger (2007) darbe naudojama hierarchinė klasterių analizė, siekiant empiriškai įvertinti ar pokomunistinės Vidurio ir Rytų Europos gerovės valstybės gali būti klasifikuojamos pagal bet kurį Espingo-Anderseno gerovės tipų ir ar jos sudaro atskirą savo grupę (Fenger, 2007).

Atlikus hierarchinę klasterių analizę, buvo išskirti šie gerovės valstybių tipai:

1. Konservatyvus-korporatyvinis tipas (Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Italija, Nyderlandai ir Ispanija)
2. Socialdemokratinis tipas (Suomija, Danija, Norvegija ir Švedija)
3. Liberalusis tipas (Naujoji Zelandija, Jungtinė Karalystė ir JAV)
4. Buvusios SSRS tipas (Baltarusija, Estija, Latvija, Lietuva, Rusija ir Ukraina)
5. Pokomunistinis europinis tipas (Bulgarija, Kroatija, Čekija, Vengrija, Lenkija ir Slovakija)
6. Besivystančių gerovės valstybių tipas (Gruzija, Rumunija ir Moldova).

Siekiant stebėti ES šalių socialinių režimų pokyčius jų ekonominės situacijos kontekste Tóth ir kt. (2022) taip pat atliko klasterinę analizę. Mokslininkai, analizuodami gerovės valstybės modelius bei atlikdami hierarchinę klasterių analizę, kintamaisiais pasirinko perskirstymo ir ekonominių kintamųjų grupes. Perskirstymo kintamieji buvo pasirinkti akcentuojant mokesčių sistemą, socialinius pervedimus, išsilavinimo, sveikatos rodiklius bei pajamų nelygybės lygį. Ekonominių kintamųjų grupę sudarė pagrindiniai makroekonominiai rodikliai. Galimi klasterių sudėties pokyčiai buvo stebimi dviem pasirinktais laikotarpiais, tai 2007 m. (paskutiniai prieškriziniai metai) bei 2019 m. (priešpandeminiai metai). Tačiau hierarchinė klasterių analizė parodė, kad tiek perskirstymo, tiek ekonominių kintamųjų grupavimas yra nepakankamas. Ši problema buvo išspręsta k-means analize, kuri aiškiai apibrėžė šalių grupes, kurios leido palyginti socialinius režimus laikui bėgant ir ES šalių ekonominės padėties kontekste, beje, naudojant k vidurkį, buvo nustatytas mažesnis klasterių

skaičius, o jų sudėtis labiau atitinka esamą socialinių režimų teoriją. K-means analizė daro išvadą, kad socialiniai režimai sutampa ir laikui bėgant šalis, kurioje yra vienas režimas, pereina į grupę šalių, kuriose taikomas kitoks režimas. K-means analizė taip pat parodė, kad šalies persikirstymo politika yra glaudžiai susijusi su jos ekonomine situacija.

Kiek kitoks hierarchinės analizės tyrimas buvo atliktas Filip Chybalski ir Edyta Marcinkiewicz (2021) darbe, kuriame buvo bandoma įtraukti naujovišką ir išsamesnę defamilizacijos vaizdą į lyginamąją tikrojo tipo gerovės valstybės modelių analizę. Tyrime pateikiama nauja empirinė gerovės valstybių klasifikacija, į kurią įtraukiami keturi skirtingi aspektai:

- Bendras gerovės valstybės dydis.
- Viešojo ir privačiojo sektorių derinys, teikiant šeimų (namų ūkių) gerovę. Ji apima tris socialinės politikos sritis: pensijas, švietimą ir sveikatos priežiūrą, kurios paprastai yra privatizuojamos labiau nei kitos socialinės politikos sritys (pvz., nedarbas).
- Šeimai palankus komponentas, įkūnijantis šeimos politiką, neatsižvelgiant į jo šeimą skatinantį ar defamilizuojantį poveikį.
- Moterims palankus komponentas, kurį atspindi moterų socialinė ir ekonominė padėtis, kuri gali būti siejama su (de)lyčių mažinimo efektu.

Mokslininkai atlikę empirinius tyrimus, nustatė keturis skirtingus gerovės valstybės modelius:

1. Liberalusis modelis (Islandija, Airija, Latvija, Šveicarija, Jungtinė Karalystė), kuriam būdingas mažiausias bendras gerovės teikimo dydis ir žemiausias paramos šeimoms laipsnis, tačiau geriausiai išplėtotas viešojo ir privataus sektorių derinys ir vidutinio lygio moterų socialinė ir ekonominė padėtis.
2. Vidutinio viešojo sektoriaus palankiam moteriai (medium-public pro-female) modeliui (Danija, Suomija, Graikija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Slovėnija, Švedija) būdingas vidutinis moterims palankus komponentas.
3. Vidutinio viešojo sektoriaus (medium-public) modelis (Čekija, Estija, Vengrija, Lenkija, Slovakija, Ispanija) pasižymi mažiausiu palankumu moterims.
4. Ekstensyvaus viešojo sektoriaus (extensive public), modelis (Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija, Italija) gali būti laikomas priešingu liberaliajam modeliui, ypač vertinant bendrą gerovės valstybės dydį ir viešojo ir privačiojo sektorių derinį bei palankumą šeimai.

Kammer ir kt. (2012) atliko hierarchinę klasterinę analizę siekdami patikrinti, ar klasikinė Vakarų Europos gerovės valstybių tipologija atkartoja tipinius modelius, kai kalbama apie efektyvius ekonominius rezultatus. Mokslininkai teigia, kad esminis bet kurios klasterinės analizės dalykas yra kintamųjų, pagal kuriuos atliekama analizė, pasirinkimas. Kitaip nei daugelyje tyrimų, analizė buvo atlikta tik mikroduomenimis, nes šis metodas leidžia nustatyti ne tik (veiksmingą) programų dydį, bet ir įvertinti priemonių paskirstymo poveikį pajamų skalėje. Klasterinė analizė buvo atlikta pagal šiuos rodiklius: pajamų nelygbę prieš valstybės pervedimus ir po jų, mokesčių, įmokų, išmokų ir pensijų svarbą bei kiekvienos fiskalinės dedamosios perskirstymo efektą. Atlikus tyrimą buvo išskirti šie modeliai:

1. Socialdemokratinis, konservatyvusis (Austrija, Liuksemburgas, Vokietija ir Prancūzija).
2. Liberalusis (Airija ir JK).
3. Pietų (Graikijos, Portugalijos, Italijos ir Ispanijos) gerovės režimas.

Belgija ir Nyderlandai buvo nustatyti kaip mišrūs atvejai, esantys tarp socialdemokratinio ir konservatyvaus modelio.

Apibendrinant galima teigti, kad mokslininkai, tyrinėdami gerovės valstybės modelių klasifikaciją, dažniausiai atliko hierarchinę klasterinę analizę bei naudojo skirtingus kintamuosius. Dėl šios priežasties ir dėl skirtingų analizuojamų valstybių įtraukimo bei analizuojamo laikotarpio, išskyrė nevienodus modelius.

1.3.Pajamų nelygybė

Pajamų nelygybės samprata mokslinėje literatūroje atskleidžiama skirtingai. Pajamų nelygybė yra terminas, naudojamas aprašant nelygbę tarp individų ar grupių pajamų pasiskirstymo. Analizuojant pajamų nelygybės termino istoriją, pastebima, kad tik XX amžiaus viduryje atsirado pirmieji istoriniai statistiniai pajamų nelygybės duomenys, kuomet S. Kuznetsas išleido savo garsųjį veikalą, kuriame pristatė savo tyrimų rezultatus apie pajamų nelygbę ir ekonominio augimo sąsajas. (Piketty, 2014). Anot Skučienės (2008), pajamų nelygybė apibrėžiama kaip pajamų skirtumai tarp individų, kurie siejami su asmens pasirinkimu ir galimybėmis.

Pajamų nelygybės problema ne kartą buvo nagrinėta užsienio bei Lietuvos autorių mokslo darbuose. Buvo aiškinamasi, kokie veiksniai daro didesnę įtaką pajamų nelygybės didėjimui. Skirtingi autoriai išskiria skirtingus veiksnius, anot Peters ir Volwahren (2017) didesnės pajamų nelygybės

veiksniai buvo globalizacija, technologiniai pokyčiai ir migracija. Pasak Pasquale Tridico (2018) nelygybės didėjimą per pastaruosius du dešimtmečius lėmė išaugęs finansavimas, darbo lankstumo didinimas, profesinių sąjungų susilpnėjimas ir gerovės valstybės mažėjimas. Tačiau anot Diliuvienės ir Tamašauskienės (2019), darbo rinkos institucijų ir gerovės valstybės veiksnių grupės daro įtaką pajamų nelygybės mažėjimui, o technologinė pažanga ir finansializacija didina pajamų nelygybę. Autorės nurodo, kad didžiausią poveikį pajamų nelygybės kitimui daro technologinė pažanga, darbo rinkos institucijos ir globalizacija.

Analizuojant kokį pajamų nelygybės vertinimo būdą rinktis tiriant gerovės valstybių modelius svarbu yra įvertinti plusus bei minusus taikomų nelygybės matų. 5 lentelėje yra aprašyti dažniausiai naudojami pajamų nelygybės matavimo metodai, galima nurodyti ir dar daugiau pajamų nelygybės rodiklių, tačiau kiti yra rečiau naudojami tyrimuose.

Analizuojant dažniausiai naudojamą Gini koeficientą, Charles-Coll (2011) išskiria nelygybės matavimo pagrindinius privalumus:

1. Gini koeficientas atitinka keturis pagrindinius principus, kuriuos turi atitikti bet kokia nelygybės metrika, kad būtų laikoma patikimu matu:
  - Perskirstymo principą - kai pajamos iš turtingųjų perskirstomos vargšams, tuomet nelygybė mažėja.
  - Skalės nepriklausomumas - nepriklauso nuo valstybės dydžio, nes tai yra vidutinis dydis.
  - Anonimiškumo principas - pagal kurį pajamų gavėjų tapatybė neturi reikšmės nustatant nelygybės mato vertę.
  - Gyventojų nepriklausomybė - nelygybės matas neturėtų turėti įtakos gyventojų skaičiui.
2. Tai yra aiškus matavimo įrankis, kuris lengvai suprantamas ir apskaičiuojamas, taip pat turi ypatingą savybę, rodančią, kaip keičiasi pajamos bet kuriame pajamų intervale
3. Tai santykinis dydis, o ne absoliutus, tad galima palyginti skirtingų šalių rezultatus.
4. Galima vertinti pajamų pasiskirstymą skirtingose šalyse arba regionuose.
5. Lengva vertinti pajamų pasiskirstymą skirtingais laikotarpiais.

Taip pat yra išskiriami pagrindiniai Gini koeficiento rodiklio trūkumai:

1. Gini reikšmė gali būti vienoda įvairiems skirstinių rinkiniams

2. Vertinant individus ar namų ūkius yra gaunami skirtingi rezultatai.
3. Negalima apskaičiuoti skirtingus Gini koeficientus iš skirtingų gyventojų grupių, kad būtų gautas bendras pajamų nelygybės matas

5 lentelė

Pajamų nelygybės matavimo būdai

Pajamų nelygybės matavimo matas	Apibūdinimas	Šaltinis
Gini koeficientas	Gini koeficientas yra vidutinis pajamų skirtumas tarp visų galimų porų populiacijoje, kuris yra padalintas iš dvigubai didesnių vidutinių pajamų populiacijoje. Tai yra matas, kuris atspindi pajamų pasiskirstymo nelygybę ir parodo, kiek didelis yra skirtumas tarp turtingiausių ir skurdžiausių individų ar namų ūkių.	Solt (2020)
Lorenco kreivė	Lorenco kreivė grafiškai vaizduoja priklausomybę tarp namų ūkių lyginamosios dalies ir pajamų. Ši kreivė rodo, kokią dalį pajamų gauna namų ūkiai, išdėstyti eilėje nuo mažiausias pajamas gaunančių iki turtingiausių namų ūkių.	Zabarauskaitė ir Blažienė (2012)
Decilinis santykis	Apskaičiuojant decilinį santykį, palyginamos aukščiausio ir žemiausio dešimtadalio grupių vidutinės pajamos.	
Kvintilinis santykis	Kvintilinis pajamų diferenciacijos koeficientas yra apskaičiuojamas palyginant 20 proc. turtingiausių gyventojų vidutinės pajamas su 20 proc. skurdžiausių gyventojų vidutinėmis pajamomis.	
Teilo indeksas	Teilo koeficientas gali būti suskirstytas į grupes, kurios padeda identifikuoti, kaip skirtingi namų ūkiai ar žmonės prisideda prie pajamų nelygybės. Koeficientas atspindi duomenų rinkinio entropiją arba nenusipėjamumo lygį. Pajamų pasiskirstymas su maža entropija turi aukštesnius Teilo koeficientus, kurie rodo didesnę nelygybę.	Carr (2022)
Robin Hudo indeksas	Robin Hudo indeksas yra matas, kuris apibrėžia didžiausią vertikalų atstumą tarp absoliučios pajamų lygybės linijos ir Lorenco kreivės. Šis indeksas apytiksliai nurodo, kokia dalis visų pajamų, viršijančių vidutinės pajamas, turėtų būti perduodama namų ūkiams, kurių pajamos yra žemesnės nei vidurkis, siekiant pasiekti tolygų pajamų pasiskirstymą	Puškorius (2016)
Atkinsono indeksas	Atkinsono indeksas yra vienas iš nedaugelio matų, kurie naudojami socialinei gerovei įvertinti, remiantis socialinės gerovės funkcija. Šis indeksas atspindi "teisingąsias vidutinės pajamas", kurios yra tokios pajamos vienam gyventojui, kurios užtikrintų kiekvienam individui tinkamą gyvenimo lygį ir išlaikytų bendrą gerovės lygį, kurį galima pasiekti tik sąžiningai pasidalijus sukurtomis pajamomis.	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Indeksai ir koeficientai, skirti pajamų nelygybės matavimui, yra konstruojami įvairiais būdais, kad būtų atspindėti skirtingi aspektai ir suteikta daugiau išsamios informacijos apie pajamų nelygybę, pavyzdžiui, regioninius ar šalių skirtumus, leidžiant giliau suprasti ir analizuoti nelygybės aspektus iš įvairių perspektyvų. Gini koeficientas palyginti su Atkinsono ir Teilo indeksais yra jautresnis

pokyčiams pajamų pasiskirstymo viduryje (Solt, 2020). Decilinis ir kvintilinis santykiai labiau atspindi pajamų pasiskirstymo skirtumus apatiniame bei viršutiniame pajamų pasiskirstymo krašte, tačiau neįvertina skirtumų pajamų pasiskirstymo viduryje (Čiulevičius ir Čiulevičienė, 2008). Svarbu paminėti, kad Atkinsono indeksas ir Teilo indeksas yra kompleksiški ir sudėtingi matavimo rodikliai, kurie gali reikalauti išsamios analizės ir supratimo, todėl jie nėra taip plačiai naudojami ir suprantami kaip Gini koeficientas, Lorenco kreivė ar decilinis ir kvintilinis santykis (Zabarauskaitė ir Blažienė, 2012).

Nagrinėjant mokslinės literatūros šaltinius, suvokiama, kad nėra vieno rodiklio, kuris būtų naudojamas vertinant pajamų nelygybę, tačiau analizuojant gerovės valstybių pajamų nelygybės aspektą dažniausiai yra naudojamas Gini koeficientas. Šis koeficientas gali įgyti reikšmes nuo 0 iki 1 arba nuo 0 iki 100, jei rezultatai vertinami procentais. Kuo Gini koeficientas arčiau 0, tuo mažesnė pajamų nelygybė, o kuo arčiau 100, tuo pajamų nelygybė yra didesnė

Pajamų nelygybė ir gerovės valstybės politika yra tarpusavyje susijusios ir turi įtakos viena kitai. Josifidis, Dragutinović-Mitrović, Supić ir Glavaški (2016) nurodo, kad tradicinės gerovės valstybės pagrindiniai tikslai yra sumažinti pajamų nelygybę ir kovoti su skurdu. Socialinės politikos tyrimuose nelygybė gali būti analizuojama ir kaip gerovės valstybės transformacijos veiksnys, ir kaip rezultatas (Wulfgramm ir kt., 2016). Tačiau vis dar dalis žmonių patiria skurdą ar nepriteklių ir nevisiškai išnaudoja gerovės valstybės teikiamą naudą, negana to, pajamų nelygybė daugumoje gerovės valstybių didėja. Nors didėjanti pajamų nelygybė gali būti siejama su daugeliu veiksnių, įskaitant globalizaciją, technologinius pokyčius ir demografinius pokyčius, tačiau gerovės valstybės institucijų silpnėjimas ir kartu didėjantis rinkos pajamų pasiskirstymas neabejotinai yra viena iš priežasčių (Van Lancker ir Van den Heede., 2021). Remiantis moksliniais šaltiniais (Milotay ir kt., 2022; Furceri, Loungani, Ostry ir Pizzuto, 2021; Van Lancker ir Van den Heede, 2021), reikėtų kurti politikos strategijas, kurios siekia mažinti pajamų nelygybę ir skatinti socialinę teisingumą. Tai gali apimti ekonominės ir fiskalinės politikos priemones, investicijas į švietimą ir mokymą, darbo rinkos reformas, socialinės apsaugos sistemų tobulinimą ir kt.

Gerovės valstybėms tenka susidurti bei prisitaikyti prie kylančių neramumų visame pasaulyje. Pasaulinė finansų krizė, prasidėjusi dar 2007-2008 m., buvo iššūkis gerovės valstybėms ir paskatino daugelį vyriausybių peržiūrėti savo socialinę politiką. Nuo pat krizės pradžios visose Europos šalyse, o ypač Pietų Europoje, pajamų nelygybės didėjimą pirmiausia lėmė rinkos procesai, nedarbas ir iš to kylantis darbo užmokesčio praradimas buvo pagrindinis veiksnys, darantis neigiamą įtaką pajamų

perskirstymui (Raitano, 2016). Gerovės valstybės veiksmingumą pokriziniu laikotarpiu sustiprino padidintos perskirstymo pastangos, kurios vis dėlto vos sugebėjo kompensuoti padidėjusią rinkos nelygybę, tačiau, deja, negalėjo kompensuoti padidėjusio skurdo lygio rinkoje (Kerstenetzky ir Guedes, 2021). Tačiau anot Zabarauskaitės ir Blažienės (2012) gyventojų pajamų nelygybės didėjimą ar mažėjimą lemia ne ekonominio ciklo fazė, bet šalyje įgyvendinama ekonominė bei socialinė politika.

2020 m. prasidėjusi koronaviruso sveikatos krizė patvirtino pripažintą gerovės valstybės poreikį. Covid-19 pandemija palietė daugelio žmonių gyvenimus visame pasaulyje. Ji turėjo neigiamą poveikį gamybai, įmonių bankrotams, valstybių fiskalinei politikai, darbo rinkoje vykstantiems darbo vietų ir pajamų praradimams, rinkų ir finansiniam stabilumui. Furceri ir kt. (2021) nurodo, kad dėl pandemijos sukeltų padarinių labiausiai nukenčia mažas pajamas gaunančių bei mažumų grupei priklausančių asmenų grupės. Pasak Dosi, Fanti ir Virgillito (2020) pandemija gali sustiprinti jau esamą nelygybę, dėl nevienodų galimybių patekti į ligoninę, dirbti nuotoliniu būdu, rizikos užsikrėsti, gauti stabilias pajamas ir būti ramiems dėl nedarbo praradimo rizikos. Pandemijos metu, ypač svarbu atkreipti dėmesį į perskirstymo politiką, kuri turėtų būti nukreipta į augančią nelygybę tarp skirtingų socialinių sluoksnių ir darbuotojų kategorijų.

Mokslininkai (Caminada ir kt., (2019); Wildowicz-Szumarska, 2022; Wulfgramm ir kt., 2016; Obst, 2013) aktyviai tiria sąsajas tarp pajamų perskirstymo ir pajamų nelygybės. Kadangi literatūroje fiskalinės politikos pokyčiai yra laikomi vienu pagrindinių pajamų nelygybės didėjimo veiksnių, šiuo metu atliekami empiriniai tyrimai yra skirti įvairioms fiskalinės politikos priemonėms ir jų įtakai pajamų nelygybei įvertinti. Vis dažniau kyla abejonių dėl vyriausybės išlaidų, kaip perskirstymo politikos priemonės, veiksmingumo, nes yra pripažįstama, kad vyriausybės išlaidų ir nelygybės ryšys yra kompleksiškas, kadangi vyriausybės išlaidos socialiniams pervedimams ne visada mažina pajamų nelygybę, dėl to, kad poveikio dydis gali labai skirtis, priklausomai nuo to, koku mastu pervedimai yra skirti žemesnių pajamų grupėms. (Anderson, Jalles D'Orey, Duvendack ir Esposito, 2017).

Kiekvienoje šalyje norint įgyvendinti numatytus socialinės politikos tikslus, bei siekiant, kad skirtingų sluoksnių piliečiai turėtų vienodas gyvenimo sąlygas yra įgyvendinama socialinės apsaugos sistema, kuri suteikia gyventojams bent minimalų saugumą atsižvelgiant į įvairias gyvenimo rizikas: ligos, senatvės, negalios, motinystės / tėvystės, nedarbo atvejais ir kt. Nors, kiekvienoje šalyje socialinės apsaugos politika yra vykdoma skirtingai bei dėmesys įvairioms sritims taip pat skiriasi, dažniausiai socialinės apsaugos klausimai yra nagrinėjami pasitelkiant gerovės valstybę.

Perskirstymo politika yra dalis esminių strategijų, skirtų mažinti nelygybę ir skatinti tvarų vystymąsi ekonominiu, socialiniu ir aplinkos aspektu (Tóth ir kt., 2022). Fiskalinės priemonės turi didelį poveikį pajamų paskirstymui, o socialiniai pervedimai yra veiksmingiausi kovojant su pajamų nelygybe (Wildowicz-Szumarska, 2022).

Pajamų nelygybės mažinimas gali būti pasiekiamas per progresines mokesčių sistemas, kurios sumažina stebimąją nelygybę. Tačiau šis progresyvumas turi ribotą poveikį faktinei nelygybei, kuri apima ir neformalias pajamas, mokesčių vengimą, kapitalo kaupimą ir kitus veiksnius. Pasak Duncan ir Sabirianova Peter (2016) nustatoma nelygybė gali skirtis nuo faktinės nelygybės daugiau šalyse, kuriose teisinės institucijos yra silpnesnės ir nepakankamai užtikrina pajamų teisingumą ir paskirstymą. Todėl siekiant mažinti faktinę nelygybę, būtina ne tik progresyvumas, bet ir stiprios teisinės institucijos, skaidrumas ir teisingumo principų įgyvendinimas.

Yra manančių, kad finansinė gerovės valstybės našta gali stabdyti ekonominį augimą, mažinti poveikį individualiam atsakomybės jausmui, bei skatinti visuomenėje tingius asmenis naudotis darbščiais piliečiais (Stiglitz, 2018). Nors ankstesni tarptautiniai tyrimai buvo linkę nustatyti neigiamą ryšį tarp nelygybės ir ekonomikos augimo, rezultatai tapo prieštaringi dėl panelių metodų atsiradimo. Analizuojant pajamų nelygybės, bei ekonomikos augimo ryšį buvo nustatyta laiko dimensijos svarba, kuri parodė, kad didesnė nelygybė skatina augimą trumpuoju laikotarpiu, bet stabdo augimą vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu (Halter, Oechslin ir Zweimüller, 2014). Būtina paminėti, kad rezultatai taip pat priklauso nuo šalies išsivystymo lygio. Nelygybė kenkia besivystančioms šalims ir daro teigiamą poveikį išsivysčiusioms ekonomikoms (Čiegis ir Dilius, 2018). Taigi, perskirstymo politika turėtų būti didesnė tarp piliečių, kurie pasitiki gerovės valstybe, ir šalyse, kuriose makroekonominiai rodikliai silpni (Tóth ir kt., 2022).

Pajamų nelygybė gali turėti daugybę įvairių padarinių, kurie veikia tiek individus, tiek visuomenę kaip visumą. Mokslininkai nagrinėja ir identifikuoja įvairius pajamų nelygybės poveikio aspektus, remiantis skirtingais naudojamais vertinimo metodais. Dabla-Norris, Kochhar, Suphaphiphat, Ricka ir Tsounta (2015) nurodo, kad Europoje didėjanti nelygybė turi svarbių padarinių augimui ir makroekonominiam stabilumui, ji gali sukelti politinę koncentraciją, sąlygoti netinkamą žmogiškųjų išteklių naudojimą, sumažinti investicijas ir sukelti politinį bei ekonominį nestabilumą, taip pat didinti krizės riziką (Dabla-Norris ir kt., 2015). Remiantis Stučienės (2008) atliktu darbu, didėjanti pajamų nelygybė gali sukelti neigiamus padarinius, tokius kaip nepalankios būsto sąlygos, blogėjanti sveikata, didėjantis mirtingumas, ribotas švietimo prieinamumas, mažesnis

politinis dalyvavimas, didėjantis nusikalstamumas, blogėjantys šeimos santykiai ir migracijos augimas. Anot Puškoriaus (2016), pajamų nelygybė trukdo valstybės ekonomikos progresui, didina susiskaldymą visuomenėje, stabdo pilietinės visuomenės vystymąsi, mažina gyvenimo kokybę, sukelia įtampą ir psichologines problemas individams, šeimoms bei atskiroms grupėms.

2. GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIŲ IR PAJAMŲ NELYGYBĖS EUROPOJE TYRIMO METODOLOGIJA

Atlikus mokslinės literatūros analizę galima pastebėti, kad valstybės yra skirstomos į skirtingus gerovės valstybių modelius, taigi norint patikslinti informaciją, tyrime yra taikomas hierarchinės klasterių analizės metodas, kurio tikslas – sugrupuoti šalis į skirtingas grupes – klasterius. Taip pat siekiant nustatyti gerovės valstybių įtaką pajamų nelygybei, svarbu išanalizuoti perskirstymo politiką Europos valstybėse.

Metodologinės dalies tikslas – remiantis pirmoje dalyje išnagrinėtais moksliniais straipsniais ir jų empiriniais tyrimais, sudaryti šio darbo empirinio tyrimo metodologiją, kuria naudojantis galėtume suklasifikuoti Europos šalis į joms būdingus gerovės valstybės modelius, bei išanalizuoti perskirstymo politikos įtaką pajamų nelygybės rodikliams kiekviename gerovės valstybės modelyje ir aptarti duomenų kitimo tendencijas.

Tyrimo metodai:

Europos šalių gerovės valstybes ištirti buvo atliekamas kiekybinis tyrimas, remiantis dviem tyrimo metodais:

1. Statistinių duomenų analizės metodas – duomenų surinkimas, susistemimas, lyginimas bei interpretavimas. Šiuo metodu įvertinamos gerovės valstybės kintamųjų reikšmės Europos šalyse bei Europos valstybių pajamų nelygybės skirtumai.

2. Hierarchinės klasterinės analizės metodas. Šiuo metodu išskiriami gerovės valstybės modeliai Europos valstybėse.

Tyrimo tikslui pasiekti iškelti uždaviniai:

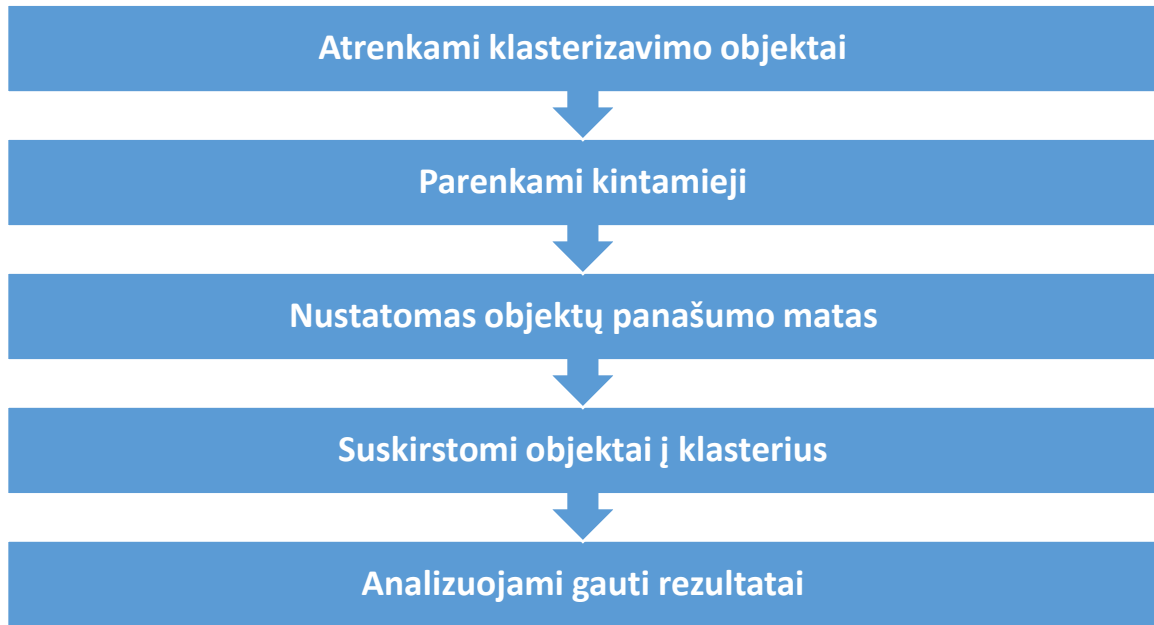
1. Atlikti klasterinę analizę Europos valstybių gerovės valstybės modeliams nustatyti.
2. Išanalizuoti gerovės valstybės kintamųjų tendencijas Europos šalyse.
3. Atlikus klasterinę analizę, palyginti pajamų nelygybės rodiklius, tarp skirtingų gerovės valstybių modelių.

Analizuojant klasterinės analizės savybes buvo remiamasi Pukėnas, K. (2005) darbu.

Tyrimo eiga:

1 paveikslas

Hierarchinė klasterinė analizės tyrimo schema

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Pukėnas (2005)

Gerovės valstybių modeliams nustatyti buvo naudojamas hierarchinės klasterinės analizės tyrimas, remiantis 1 paveiksle nurodyta tyrimo schema. Išskiriami hierarchiniai ir nehierarchiniai klasterių analizavimo metodai. Hierarchiniai klasterizavimo metodai pasižymi tuo, kad yra nustatoma bendra visų klasterių tarpusavio priklausomybių struktūra ir tik tada sprendžiama, koks klasterių skaičius optimalus. Dažnai klasterių skaičius nėra žinomas iš anksto. Objektai perskirstomi tol, kol panašumai klasteriuose tampa didžiausi lyginant su panašumai tarp klasterių. Nehierarchiniai metodai naudojami, kai iš anksto žinomas klasterių skaičius bei kai tiriamų duomenų yra daug. Analizuojant Europos šalių padėtį, hierarchinė klasterių analizė yra tinkamiausias metodas, nes jis leidžia sugrupuoti šalis, kurios turi panašias charakteristikas pagal kintamųjų rinkinį, todėl susidaro homogeniniai empiriniai tipai (Fenger, 2007).

Hierarchiniai metodai remiasi prielaida, kad visi duomenys laikomi vienu dideliu klasteriu, kurį sudaro mažesni klasteriai, įtraukiantys dar mažesnius ir t.t. Klasteriai gali būti randami skaidymo metodu, vienintelį klasterį skaidant į mažesnius, arba jungimo metodu, mažus klasterius jungiant į didesnius. Pagrindinės klasterinės analizės sąvokos yra panašumas ir skirtingumas (atstumas). Atstumas nurodo, kiek objektai yra nutolę vienas nuo kito (skirtingi), o panašumas rodo objektų artumą. Objektai suskirstomi taip, kad skirtumai klasterių viduje būtų kuo mažesni, o tarp klasterių — kuo didesni. Panašūs objektai priklauso tam pačiam klasteriui, nutolę objektai — skirtingiems klasteriams. Taikant jungimo metodus, iš pradžių visi stebėjimai traktuojami kaip atskiri klasteriai. Pirmuoju žingsniu, du stebėjimai sujungiami į klasterį, kiekvienu kitu žingsniu naujas stebėjimas jungiamas prie esamo klasterio arba sujungiami du klasteriai. Suformuotas klasteris vėliau jau negali būti skaldomas, o gali būti tik jungiamas su kitais klasteriais. Veiksmas kartojamas tol, kol lieka vienas klasteris. Skaidymo metodai yra loginė jungimo metodų priešingybė – vienintelis klasteris nuosekliai skaidomas į dalis.

Klasterizavimo objektų parinkimas

Kadangi Europos Statistikos departamentas (Eurostat) kasmet skaičiuoja ir skelbia daugumą Europos Sąjungos šalių statistinių duomenų, atliekant analizę, yra remiamasi būtent Eurostat duomenų bazės pateiktais duomenimis. Be to, geriausia nagrinėti Europos Statistikos departamento pateikiamus duomenis ir dėl to, kad visų valstybių rodikliai skaičiuojami remiantis ta pačia metodologija, o tai leidžia sumažinti paklaidų atsiradimo tikimybę.

6 lentelė

Klasterinėje analizėje nagrinėjamos šalys

Belgija	Bulgarija	Čekija	Danija	Vokietija
Estija	Airija	Graikija	Ispanija	Prancūzija
Kroatija	Italija	Kipras	Latvija	Lietuva
Liuksemburgas	Vengrija	Malta	Nyderlandai	Austrija
Lenkija	Portugalija	Rumunija	Slovėnija	Slovakija
Suomija	Švedija	Islandija	Norvegija	

Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo metu, naudojant statistinius duomenis buvo analizuojama, atsižvelgiant į duomenų prieinamumą, naujausi 2020 arba 2021 metų gerovės valstybę apibūdinančių kintamųjų duomenys. Tyrime analizuojami 29 Europos šalių (6 lentelė) duomenys. Nors Europos šalių yra daugiau, tačiau ne apie visas šalis duomenys yra prieinami, todėl kai kurios šalys nebuvo įtrauktos į tyrimą.

Gerovės valstybės modelius apibūdinančių kintamųjų nustatymas

Kintamųjų pasirinkimas yra labai svarbus žingsnis atliekant hierarchinę klasterio analizę, kurioje klasterių skaičius gali būti nuo vieno iki pageidaujamo skaičiaus. Taigi, šalių, turinčių panašias charakteristikas, grupių išskyrimas yra pagrįstas ne tik statistiniais metodais, bet svarbiausia ir teoriniais pagrindais.

Klasterinėje analizėje kintamieji gali būti matuojami nominalinėje, ranginėje, intervalinėje arba santykių skalėse. Išanalizavus autorių darbus, norint šaliai nustatyti gerovės valstybės tipą bus nagrinėjami šie kintamieji:

1. Vyriausybės programos kintamieji

1.1 Grynosios gautinos socialinės įmokos

1.2 Vyriausybės išlaidos, % BVP:

1.2.1 Visos

1.2.2 Švietimui

1.2.3 Sveikatai

1.2.4 Socialinei apsaugai

2. Ekonominės situacijos kintamieji

2.1 Importas

2.2 Eksportas

2.3 Realus BVP augimas, procentinis pokytis, palyginti su ankstesniu laikotarpiu

2.4 Harmonizuotas vartotojų kainų indeksas

3. Socialinės padėties kintamieji

3.1 Demografinė padėtis ir gyvenimo sąlygos:

3.1.1 Kūdikių mirtingumas

3.1.2 Tikėtina gyvenimo trukmė

- 3.1.3 Gimstamumas
- 3.1.4 Žmonės, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, proc.
- 3.1.5 Bendra pakeitimo norma
- 3.1.6 Pajamų nelygė, Gini koeficientas
- 3.2 Išsilavinimas:
  - 3.2.1 25-64 m., turintys ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, proc.
  - 3.2.2 25-34 m. turintys ne žemesnį kaip aukštąjį išsilavinimą
- 3.3 Darbo rinka:
  - 3.3.1 Užimtumas
  - 3.3.2 Jaunimo (15-24 m.) užimtumas
  - 3.3.3 Pagyvenusių žmonių užimtumas (55-64 metų)
  - 3.3.4 Darbuotojai pagal laikinąsias sutartis ir darbą ne visą darbo dieną, %
  - 3.3.5 Nedarbas

Paprastai konkretaus analizuojamo daugiamačių duomenų rinkinio parametrų (kintamųjų) reikšmės kinta skirtinguose intervaluose arba jos išreikštos skirtingais matavimo vienetais. Todėl prieš analizuojant duomenis būtina suvienodinti šių reikšmių mastelius. Atliekama transformacija, duomenis pakeičiant į intervalą nuo nulio iki vienetų.

Objektų panašumo matavimo nustatymas

Vienas iš pagrindinių klasterinės analizės uždavinių yra objektų atstumo matavimo parinkimas, nes būtent šis matas lemia galutinę objektų suskirstymą į grupes. Dažniausiai naudojami atstumai:

- Euklido kvadratinis
- Svertinis Euklido
- Čebyševio
- Manhatano
- Minkovskio
- Pirsono koreliacijos koeficiento
- Absoliutusis laipsninis atstumas

Tyrimui pasirinktas Euklido kvadratinio atstumo indikatorius.

Euklido atstumo kvadratas turi būti naudojamas pasirinkus centrų, medianos arba Ward'o klasterizacijos metodą.

Euklido atstumo kvadratas yra apskaičiuojamas pagal formulę (1).

$$d(X, Y) = \|X - Y\|^2 = \sum_{i=1}^m ((x_i - y_i)^2) \quad (1)$$

Kur: m – požymių skaičius, X ir Y – objektai

Populiarios ir dažnai naudojamos šios klasterių artumo metrikos:

- Vidutinio atstumo tarp visų galimų dviejų klasterių objektų porų
- Artimiausio kaimyno
- Tolimiausio kaimyno
- Centroidų (angl. centroid) – sunkio centrų metodas (matuojamas atstumas tarp klasterių „sunkio centrų“):
- Ward'o:

Tyrime atvejų grupavimui naudojamas Ward'o metodas, kuris sumažina sklaidą grupėse ir padidina jų homogeniškumą (Fenger, 2007).

Ward'o metodas apskaičiuojamas pagal formulę (2).

$$D_{KL} = \frac{\|(\bar{x})_k - (\bar{x})_L\|^2}{\left(\frac{1}{n_k} + \frac{1}{n_L}\right)} \quad (2)$$

Kur: $\bar{x}$ yra klasterio C vektoriaus vidurkis, o n yra stebėjimų skaičius.

Objektų suskirstymas į klasterius

Hierarchinis klasterizavimas dažnai pateikiamas grafiškai naudojant tam tikrą diagramą, dažniausiai yra naudojama dendrograma, kuri parodo kiekvieno iš klasterių sąryšį bei tvarką, kuria klasteriai buvo sujungti, tačiau klasterizavimas gali būti pateikiamas ir lizdo tipo klasterine diagrama.

Gautų rezultatų analizė

Klasterių skaičiaus nustatymas yra paremtas ne tik gauta dendrograma, tačiau ir teoriniais aspektais. Sprendimas traktuoti tam tikras šalis kaip atskirą klasterį, o ne kaip tam tikro režimo porūšį yra teorinis sprendimas, kurį galima patvirtinti stebimais statistiniais panašumais ir skirtumais.

Gerovės valstybės įtaka pajamų nelygybei

Atlikus klasterinę analizę bei nustatčius Europos valstybėms būdingiausias modelius, yra svarbu išsiaiškinti ar pajamų nelygybė yra panaši tarp šalių esančių tame pačiame gerovės valstybės modelyje ir kaip socialiniai pervedimai daro įtaką pajamų nelygybei.

Kai analizuojamas perskirstymo poveikis pajamų nelygybei, svarbu atsižvelgti į žmonių elgseną, nes tai gali turėti įtakos galutiniam rezultatui. Yra manoma, kad jeigu socialinių išmokų nebūtų, tikėtina, kad daugiau žmonių dirbtų ir gautų didesnes pajamas (Caminada ir kt., 2019). Dėl šios priežasties bei siekiant tyrimo paprastumo, tyrime yra daroma prielaida, kad namų ūkio ir darbo rinkos struktūros nepasikeitė. Lyginama nelygybė prieš socialinius pervedimus su nelygybe po pervedimų, išlaikant visus kitus kintamuosius vienodus bei neatsižvelgiant į galimus elgesio pokyčius, kuriuos lemtų socialinių pervedimų nebuvimas.

Caminada, Goudswaard ir Wang, C. (2012) nurodo, kad standartinė mokesčių ir pajamų perskirstymo poveikio analizė yra pajamų nelygybės prieš mokesčius ir pervedimus bei pajamų nelygybės po pervedimų skirtumo vertinimas.

Perskirstymas pagal mokesčius ir socialinius pervedimus

= pirminė pajamų nelygybė – disponuojamų pajamų nelygybė

(3)

Kur, pirminė pajamų nelygybė yra Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų prieš socialinius pervedimus koeficientas, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus), o disponuojamų pajamų nelygybė yra Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas.

3 formulė naudojama mokesčių ir socialinių pervedimų sukeltam nelygybės sumažėjimui įvertinti.

3. GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIŲ IR PAJAMŲ NELYGYBĖS EUROPOJE TYRIMO REZULTATAI

3.1 Gerovės valstybės modelių kintamųjų rodiklių statistinė analizė

Gerovė yra apibrėžta kaip daugiamatis, skirtingus kintamuosius jungiantis matas. Nors gerovės valstybės nustatymas nėra apibrėžtas tiksliais kintamaisiais, tačiau tam tikri rodikliai apibūdina valstybės padėtį siekiant suteikti gerovę savo piliečiams. Gerovės valstybės matavimas yra reikalingas formuojant ekonominę ir socialinę politiką bei vertinant jos rezultatus. Svarbu paminėti, kad kintamųjų parinkimas yra labai svarbus žingsnis, atliekant hierarchinę klasterinę analizę. Įvertinus kitų autorių darbus, tyrime naudojami vyriausybės programos, ekonominiai bei socialiniai kintamieji.

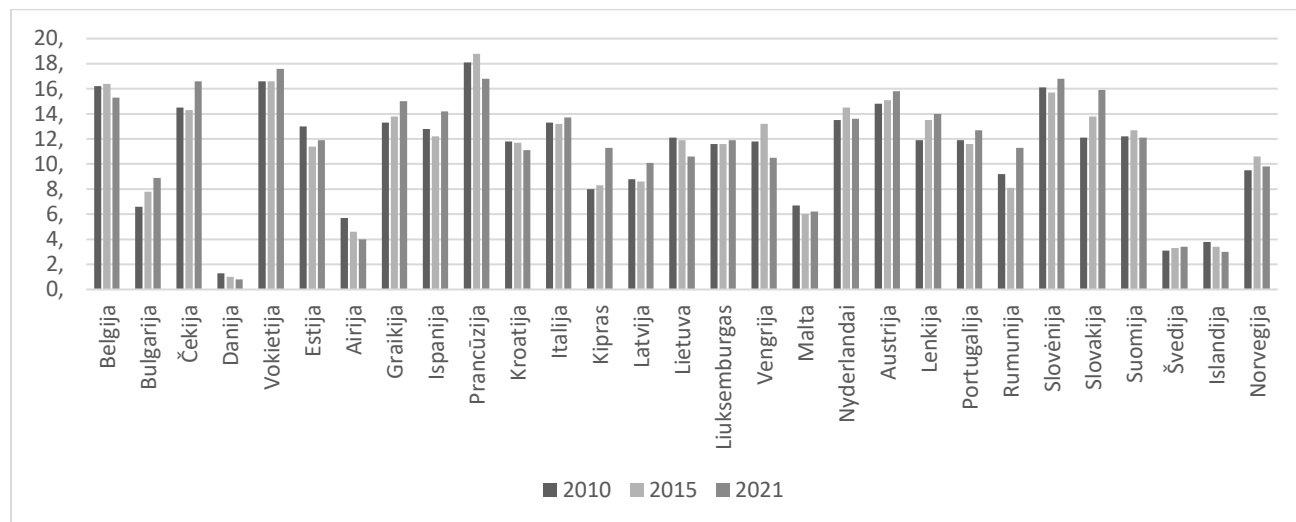
3.1.1 Vyriausybės programos kintamieji

Vyriausybės programų kintamieji atspindi valstybės išlaidas įvairioms sritims, todėl suteikia informacijos apie šalies politiką, socialinę ar ekonominę būklę. Išlaidos socialinei apsaugai, švietimui, sveikatai yra labai svarbūs komponentai pavyzdinėje gerovės valstybėje.

Grynosios socialinės įmokos – tai faktinės arba sąlyginės namų ūkių įmokos į socialinio draudimo sistemas, skirtos mokėti socialines išmokas. Iš 2 paveikslo matyti, kad 2010-2021 m. mažiausios grynosios socialinės įmokos yra Danijoje (1,3-0,8 %), panašiai mažos yra ir Islandijoje (3,8-3 %), Švedijoje (3,1-3,4 %) bei Airijoje (5,7-4 %), o didžiausios Prancūzijoje (18,1-16,8 %) ir Vokietijoje (16,6-17,6 %). Danijos socialinės apsaugos sistema daugiausia finansuojama iš įprastų mokesčių pajamų ir tik labai ribotų socialinio draudimo įmokų darbuotojams ir darbdaviams (Kvist, 2019). Dėl skirtingų nacionalinių mokesčių struktūrų grynosios socialinės įmokos įvairiose šalyse labai skiriasi.

2 paveikslas

Grynosios socialinės įmokos

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

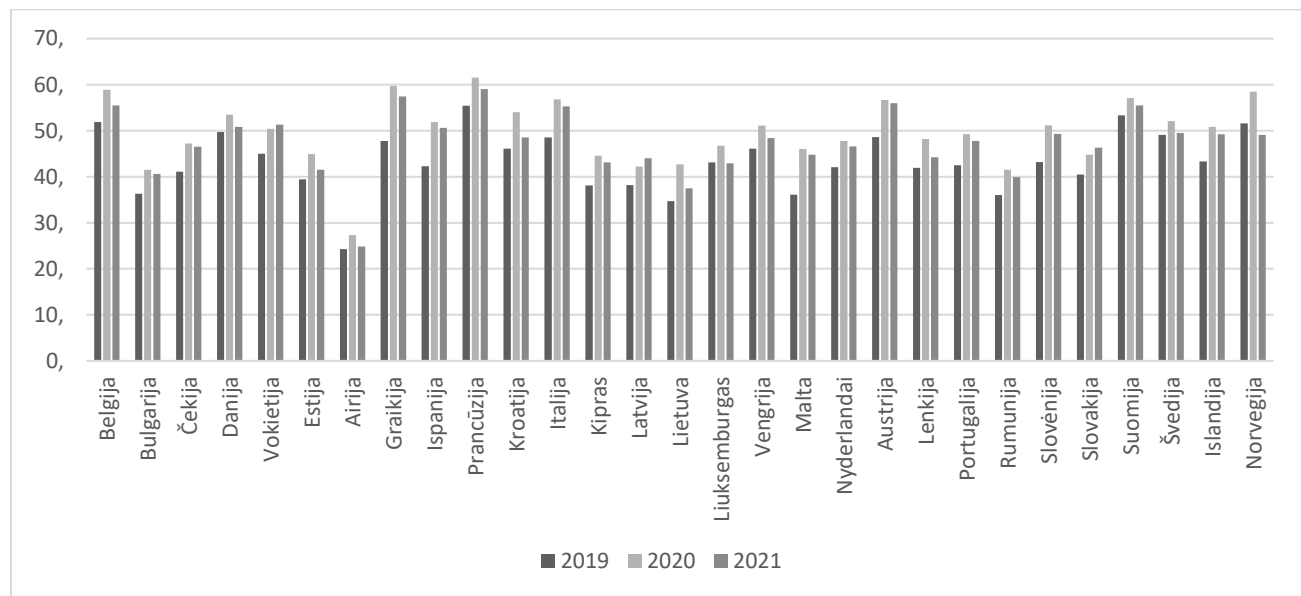
Visos valdžios sektoriaus išlaidos apibrėžtos, remiantis kategorijų sąrašu: tarpinis vartojimas, bendrasis kapitalo formavimas, kompensacija darbuotojams, kiti gamybos mokesčiai, mokėtinų nuosavybės pajamos, einamieji pajamų, turto mokesčiai, ir kt., socialinės išmokos, išskyrus socialinius pervedimus natūra. Valdžios sektoriaus išlaidos rodo vyriausybės dydį įvairiose šalyse. Didelis šio rodiklio skirtumas rodo požiūrių įvairovę į viešąjį sektorių ir socialinės gerovės užtikrinimą. Tai ne visada tiesiogiai susiję su naudojamų išteklių skirtumais arba valstybės efektyvumu (OECD, 2023).

Iš 3 paveikslo matyti, kad 2019-2021 m. mažiausiai valdžios sektoriaus išlaidų skyrė Airija (24,3 - 24,8 %), negana to, ji kasmet šias išlaidas mažina (išimtis 2020 m. dėl COVID-19 išlaidos didėjo). Iš literatūros analizės yra žinoma, kad Airija yra priskiriama liberaliam gerovės valstybės modeliui, kuriam yra būdinga mažas valdžios sektoriaus vaidmuo. Analizuojant daugiausiai valdžios sektoriaus išlaidų skiriančias šalis, matyti, kad Prancūzija (55,4-59 %) bei Graikija (47,8 - 57,4 %) skiria daugiausiai išlaidų, tai atspindi didesnę šių šalių viešąjį sektorių ir didesnę viešąjį prekių ir paslaugų teikimą nei daugelyje kitų šalių.

Svarbu paminėti, kad daugumoje Europos šalių 2020 m. valdžios sektoriaus išlaidų augimo tempai smarkiai išaugo. Vidutiniškai 22 EBPO ir ES šalyse augimo tempas buvo 7,65 %, palyginti su 0,95 % per metus vidurkiu 2007–2019 m., o didžiausias augimas buvo Lietuvoje (nuo 2,9 proc. per metus 2007–2019 m. iki 24,5 proc. 2020 m.) (OECD, 2021). Tai tiesiogiai atspindi COVID-19 krizės poveikį, nes siekdamas valdyti krizės padarinius, vyriausybės išleido didesnes sumas gyventojų bei verslų pajamų rėmimui, sveikatos apsaugai ir kitoms sritims.

3 paveikslas

Visos valdžios sektoriaus išlaidos

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

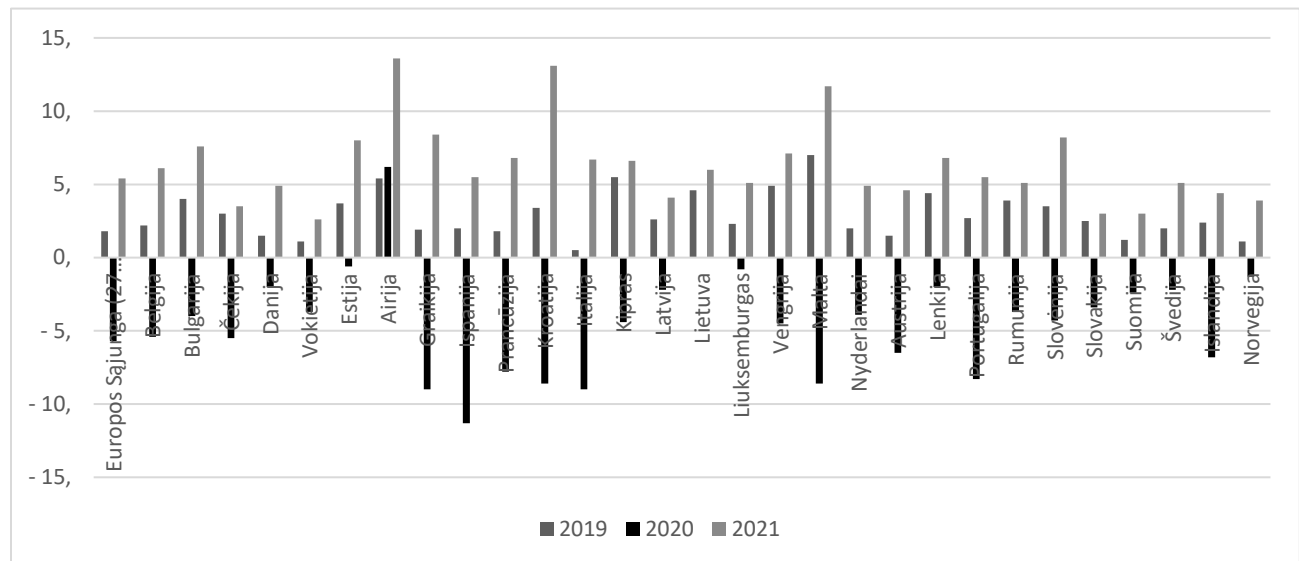
3.1.2 Ekonominės situacijos kintamieji

Bendrasis vidaus produktas (BVP) yra ekonominės veiklos matas, apibrėžiamas kaip visų pagamintų prekių ir paslaugų vertė, atėmus bet kokių prekių ar paslaugų, panaudotų joms sukurti, vertę. Skaičiuojant BVP apimties metinį augimo tempą, siekiama palyginti ekonominės raidos dinamiką laikui bėgant ir įvertinti skirtumus tarp įvairaus dydžio ekonomikų. Matuojant BVP augimo tempą apimtimis, BVP to meto kainomis vertinamas praėjusių metų kainomis ir taip apskaičiuoti apimties pokyčiai priskiriami ataskaitinių metų lygiui.

Pasaulio ekonominė veikla išgyveno platus ir staigų ekonominį sulėtėjimą dėl COVID-19 krizės sukeltų padarinių. 2020 m. visos nagrinėjamos šalys išskyrus Airiją (6,2%) ir Lietuvą (0%) patyrė realaus BVP augimo mažėjimą (4 Pav.). Didžiausias BVP smukimas pastebimas Ispanijoje (-11,3%), Graikijoje (-9%), Italijoje (-9%). 2021 m. ekonomika atsigavo ir visose šalyse matomas realaus BVP augimas.

4 paveikslas

Realaus BVP augimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Gerovės valstybių modeliams nustatyti naudojami ekonominę situaciją taip pat apibūdinantys: importas, eksportas ir infliacija.

3.1.3 Socialinės padėties kintamieji

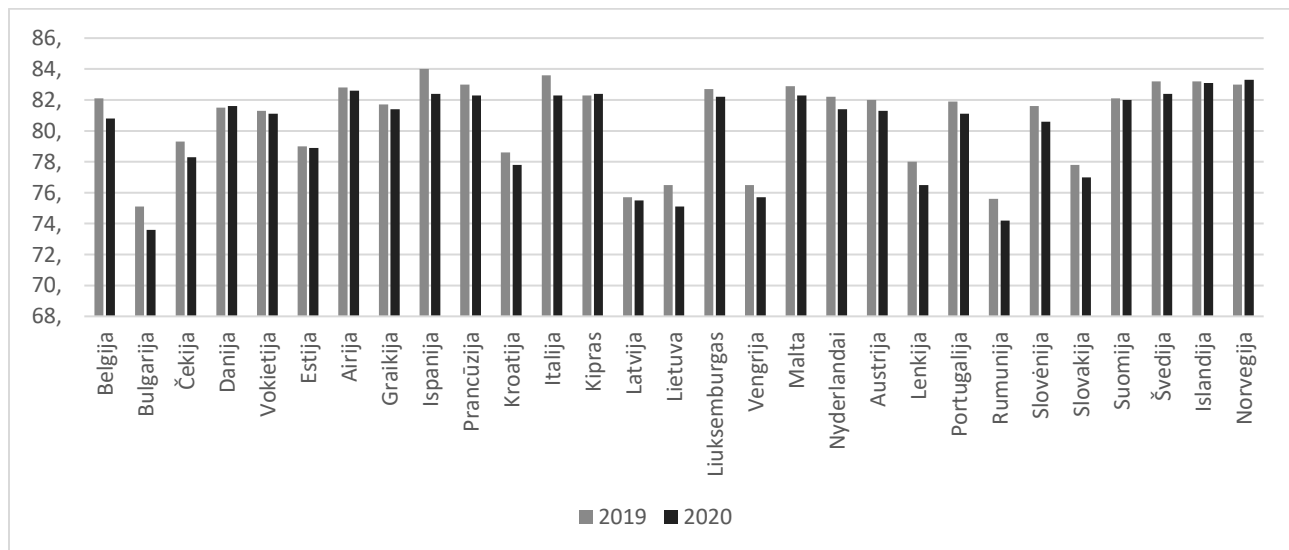
Socialinės padėties kintamieji dažniausiai atvaizduoja valstybių taikomų priemonių bei skirtų išlaidų įtaką ar rezultatus. Ši kintamųjų grupė apima rodiklius, apibūdinančius gyvenimo sąlygas, demografinę padėtį, bendrą situaciją darbo rinkoje, gyventojų išsilavinimą ir pajamų nelygybę.

Aukštą sveikatos lygį bei geras gyvenimo sąlygas reprezentuoja ilga tikėtina gyvenimo trukmė gimimo metu, kuri yra apibrėžiama kaip vidutinis metų skaičius, kurį naujagimis gali tikėtis gyventi, jei visą gyvenimą bus veikiamas dabartinių mirtingumo sąlygų (amžiaus tikimybės mirti). Pailgėjusi gyvenimo trukmė gimus gali būti siejama su daugybe veiksnių, įskaitant augantį gyvenimo lygį, geresnį gyvenimo būdą ir geresnį išsilavinimą, sumažėjusį kūdikių mirtingumą, taip pat geresnę prieigą prie kokybiškų sveikatos paslaugų.

Oficiali statistika rodo, kad nuo septintojo dešimtmečio gyvenimo trukmė vidutiniškai pailgėjo daugiau nei dvejais metais per dešimtmetį. Tačiau naujausi duomenys rodo, kad 2020 m. šis rodiklis sumažėjo 23 iš 27 Europos Sąjungos valstybių narių, išskyrus Daniją, Estiją, Suomiją ir Kiprą (Eurostat, 2023). Be tiesioginių mirčių, susijusių su COVID-19, netiesioginių mirčių skaičius gali padidėti dėl kitų ligų pacientų priežiūros sutrikimų arba sumažėti dėl mažesnio mirtingumo dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, kelių eismo įvykių.

5 paveikslas

Tikėtina gyvenimo trukmė

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

2020 metais ES vidutinė gyvenimo trukmė gimus buvo 80,4 metų. Analizuojant tikėtiną gyvenimo trukmę pagal lytį, moterų (83,2 metų) tikėtina gyvenimo trukmė buvo 5,7 metų didesnė nei vyrų (77,5 metų). Daugiau ar mažiau ilgesnė moterų gyvenimo trukmė yra pastebima ir ankstesniais metais (Eurostat, 2022).

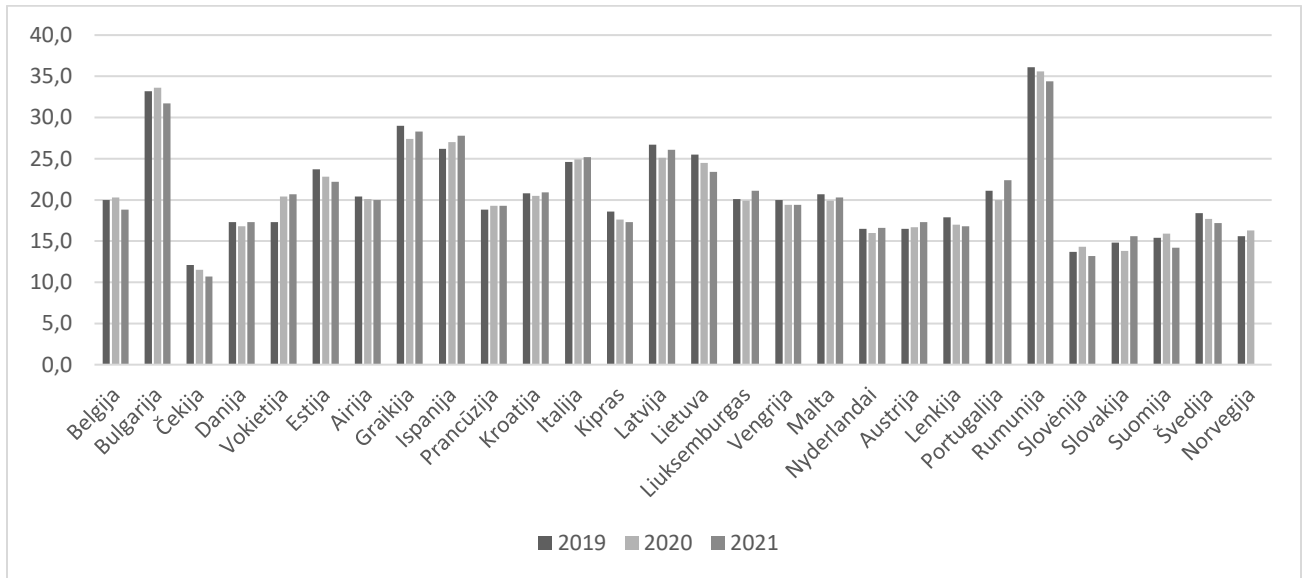
Iš 5 paveikslo matyti, kad ilgiausia tikėtina gyvenimo trukmė 2019-2020 m. pasižymi Islandija (83,1-83,2 m.), Norvegija (83-83,3), Švedija (82,4-83,2 m.), o trumpiausia Bulgarija (73,6-75,1 m.), Rumunija (74,2-75,6 m.), Lietuva (75,1-76,5 m.), Latvija (75,5-75,7 m.). Tai yra susiję su istoriniais, kultūriniais ir socialiniais skirtumais šalyse.

Žmonių procentas, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, yra kitas svarbus rodiklis, apibūdinantis socialinę padėtį šalyje. Šis rodiklis atitinka asmenų, kuriems gresia skurdas arba kurie yra labai materialiai ar socialiai remtini arba gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose. Skurdo rizika gresia asmenims, kurių ekvivalentinės disponuojamos pajamos yra mažesnės už skurdo rizikos ribą, kuri yra 60 % nacionalinės ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos (po socialinių pervedimų). Labai materialiai ar socialiai remtini asmenys turi gyvenimo sąlygas, kurias labai apriboja išteklių trūkumas, jie patiria mažiausiai 7 iš 13 šių nepriteklių: neišgali susimokėti nuomos ar komunalinių mokesčių, tinkamai šildyti namus, padengti nenumatytų išlaidų, kas antrą dieną valgyti mėsą, žuvį ar baltymų ekvivalentą, savaitę atostogauti toli nuo namų, turėti galimybę naudotis automobiliu asmeniniam naudojimui, pakeisti susidėvėjusius baldus, pakeisti susidėvėjusius drabužius naujais, turėti dvi poras tinkamo dydžio batų, kiekvieną savaitę išleisti nedidelę pinigų sumą sau, reguliariai užsiimti laisvalaikiu, bent kartą per mėnesį susitikti su draugais / šeima išgerti / pavalgyti ir turėti interneto ryšį. Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenantys asmenys yra 0–64 metų asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kuriuose suaugusieji (18–64 metų amžiaus) per pastaruosius metus dirba 20% ar mažiau viso savo darbo potencialo. Rodiklis pagrįstas EU-SILC (pajamų, socialinės įtraukties ir gyvenimo sąlygų statistika).

Iš 6 paveikslo matyti, kad skurdo ar socialinės atskirties rizika įvairiose Europos valstybėse buvo skirtinga. Labiausiai nuo kitų Europos valstybių išsiskiriančios šalys bei turinčios didžiausią dalį žmonių, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis 2021 m. yra Rumunija (36,1-34,4%) ir Bulgarija (33,2-31,7%). Priešingai, mažiausia žmonių, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, dalis buvo nustatyta Čekijoje (12,1-10,7%), Slovėnijoje (13,7-13,2%), Slovakijoje (14,8-15,6%) ir Suomijoje (15,4-14,2%).

6 paveikslas

Žmonės, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Investicijos į švietimą duoda didelę grąžą vėliau, dėl to aukštas šalies išsilavinimo lygis yra naudingas valstybėms. Analizuojant švietimo rodiklius yra naudojamas išsilavinimo rodiklis, kuris apibrėžiamas kaip 25–64 metų amžiaus žmonių, sėkmingai įgijusių ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą procentas. Rodiklis pagrįstas ES darbo jėgos tyrimu. Rodikliu siekiama išmatuoti gyventojų, kurie, tikėtina, turi minimalią būtiną kvalifikaciją aktyviai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime dalį. Pažymėtina, kad Europos šalyse galima įgyti vidurinį išsilavinimą po skirtingos studijų trukmės, atsižvelgiant į skirtingas nacionalines švietimo sistemas.

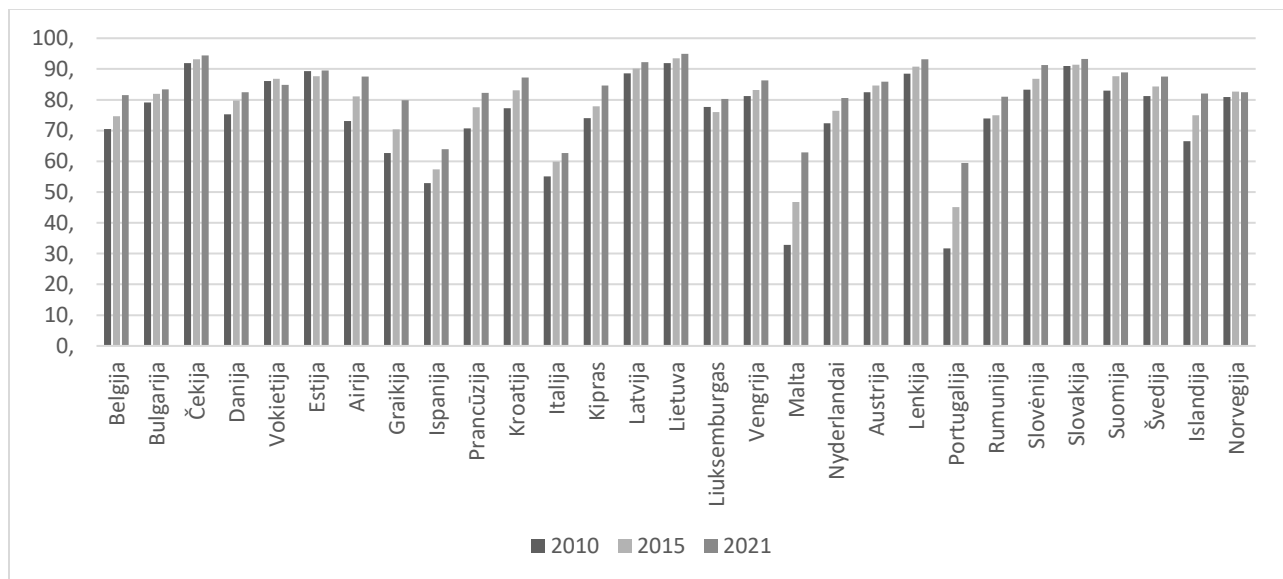
Analizuojant 25-64 m., asmenis turinčius ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą pastebimos teigiamos tendencijos, rodančios patobulėjusį švietimą. Nepaisant per pastaruosius dešimtmečius patirtos švietimo plėtros, Europos Sąjungos šalyse vidutiniškai 2021 m. 20,7 % suaugusiųjų (25–64 m.) vis dar neturi vidurinio išsilavinimo. Šiuolaikiniai jaunuoliai, kurie nutraukia mokslus, negavę vidurinio išsilavinimo, ne tik susiduria su sunkumais darbo rinkoje, bet ir paprastai turi prastesnį socialinį ryšį nei jų aukštesnio išsilavinimo bendraamžiai (OECD, 2019).

Iš 7 paveikslo matyti, kad ženkliai mažesnė suaugusiųjų turinčių vidurinį išsilavinimą dalis 2021 m. yra Portugalijoje (59,5 %), Italijoje (62,7 %), Maltoje (62,9) bei Ispanijoje (63,9), o didžiausia Lietuvoje (94,9%), Čekijoje (94,4%) ir Slovakijoje (93,3%). Šie skirtumai yra susija su skirtingomis šalyse vykdomomis švietimo reformomis.

7 paveikslas

25-64 m., turintys ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

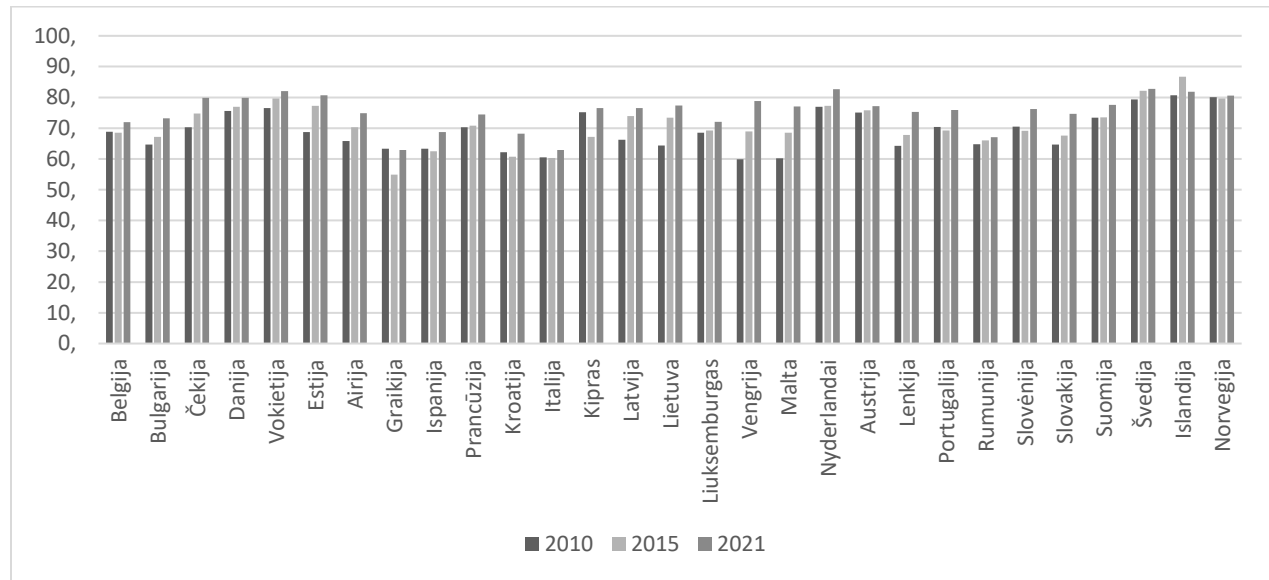
Labai svarbūs rodikliai sietini su gerovės valstybės taikomomis priemonėmis yra susiję su darbo rinka. Užimtumas matuoja 20–64 metų amžiaus dirbančių gyventojų dalį. Dirbantys asmenys apibrėžiami kaip visi asmenys, kurie per ataskaitinę savaitę dirbo bent vieną valandą už atlyginimą ar pelną arba laikinai nebuvo tokio darbo. Duomenys pateikiami pagal pilietybę, nurodant duomenis teikiančios šalies piliečių ir ne ES piliečių dalis

Europos Komisija, Europos Parlamentas ir Taryba 2017 m. paskelbė Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planą, kuriame išreiškiami sąžiningos ir gerai veikiančios darbo rinkos ir gerovės sistemos Europoje principai ir teisės (Europos Komisija, 2021). Siektinas 78 % užimtumo lygis ES

yra vienas iš trijų 2030 m. nustatytų tikslų. 2021 m. dirbančių žmonių dalis iš visų gyventojų sudarė 73,1 %.

8 paveikslas

Užimtumas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Iš 8 paveikslo matyti, kad 2021 m. didžiausias užimtumo lygis ES buvo Nyderlanduose (82,7 %), Švedijoje (82,8 %) ir Vokietijoje (82 %), o mažiausias Italijoje (69,2 %) ir Graikijoje (62,9 %). Per pastarąjį dešimtmetį daugelyje šalių pastebimos teigiamos užimtumo lygio augimo tendencijos.

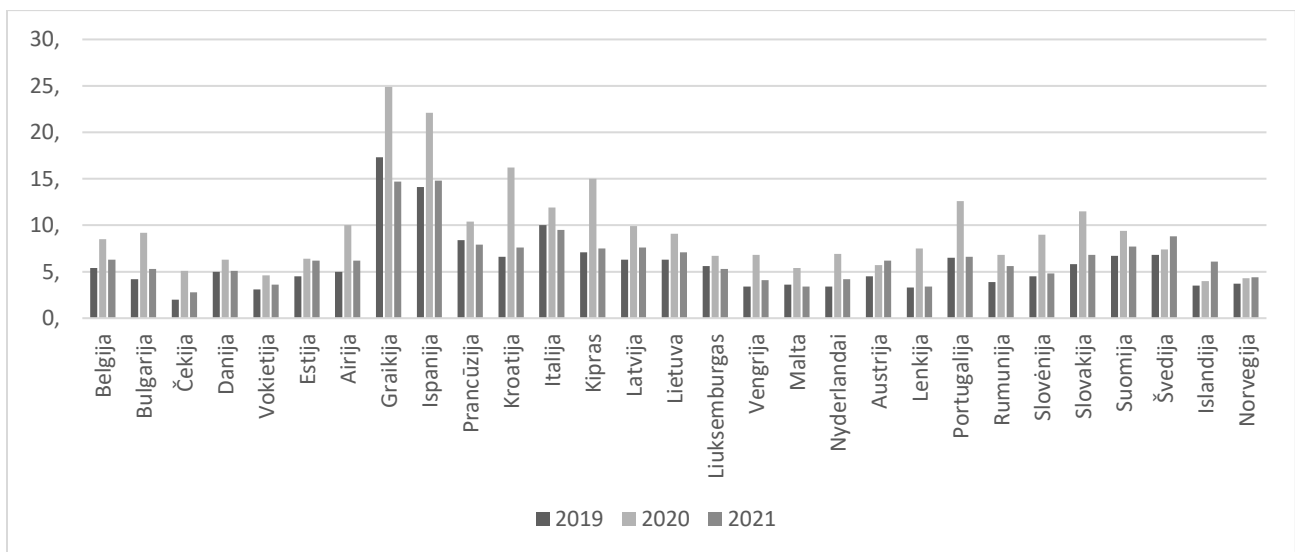
Kitas svarbus darbo rinkos rodiklis yra nedarbo lygis, kuris parodo 15-75 metų amžiaus grupės nedarbo lygį. Nedarbo lygis atspindi bedarbius kaip darbo jėgos procentinę dalį. Rodiklis pagrįstas ES darbo jėgos tyrimu. Nedarbo lygis yra svarbus rodiklis, turintis tiek socialinį, tiek ekonominį aspektą. Dėl didėjančio nedarbo asmenys praranda pajamas, didėja spaudimas susijęs su vyriausybės išlaidomis socialinėms išmokoms.

Nedarbo lygis kinta cikliška, tai daugiausia susiję su bendru verslo ciklu, tačiau kiti veiksniai, tokie kaip darbo rinkos politika ir demografiniai pokyčiai, taip pat gali turėti įtakos trumpalaikiai ir

ilgalaikiai nedarbo raidai. Analizuojant Europos šalių duomenis, matyti, kad COVID-19 krizė labai paveikė nedarbą 2020 m. ir 2021 m. Šešerius metus iš eilės mažėjantis nedarbo lygis Europos šalyse išaugo ir pasiekė 7,2 %, nuo 6,8 % 2019 metais. Nors 2021 m. vidutinis ES nedarbo lygis sumažėjo iki 7,0 %, tačiau nesugrįžo į prieš pandemiją buvusį lygį. Iš 9 paveikslas matyti, kad 2021 m. nagrinėjamoje Europos šalyse nedarbo lygis svyravo nuo 2,8 % Čekijoje iki 14,8 % Ispanijoje.

9 paveikslas

Nedarbas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant rodiklių pokyčius laike, matyti, kad kai kurie rodikliai turėjo tendencija kisti tam tikra linkme (palaipsniui augo išsilavinimo lygis, gyvenimo trukmė). Apibendrinant, 2020 m. duomenų pokyčiams didelę reikšmę turėjo COVID-19 pandemijos padariniai, kurie darė neigiamą įtaką ekonomikos augimui, gyvenimo trukmei bei darė spaudimą vyriausybės išlaidų didėjimui.

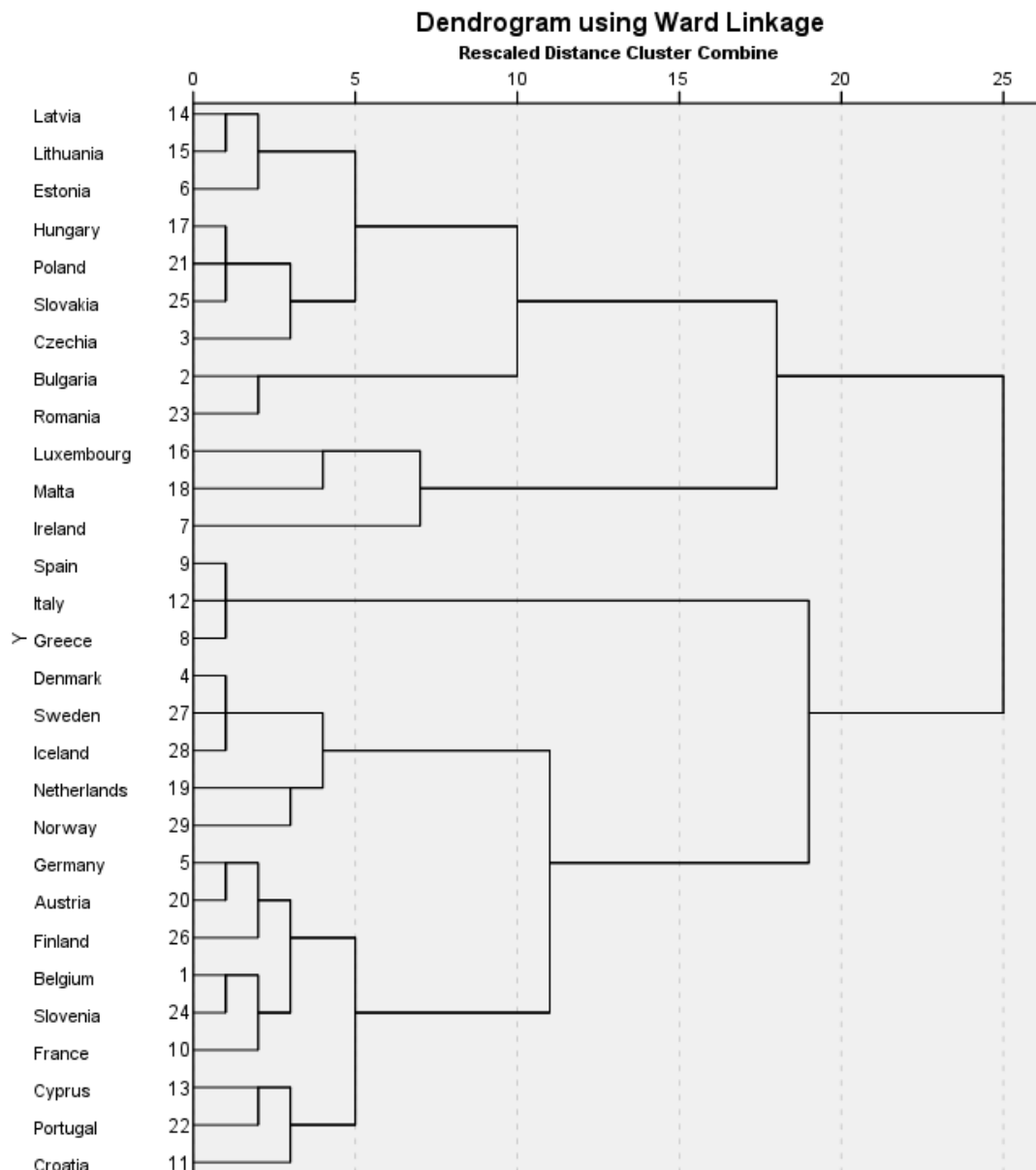
3.2 Gerovės valstybių modelių nustatymas, atliekant hierarchinę klasterinę analizę

Gerovės valstybių modeliams nustatyti buvo naudojama SPSS statistinė programa. Modelių nustatymui buvo analizuojami naujausi (2020 arba 2021 metų) prieinami kintamųjų duomenys.

Atlikus hierarchinę klasterinę analizę, kurios metu duomenys buvo transformuoti, kintamiesiems pritaikant reikšmes intervale nuo 0 iki 1, naudojant Euklido kvadratinio atstumo indikatorių bei atvejų grupavimui taikant Ward'o metodą, buvo gauta dendrograma, suskirstanti analizuojas Europos šalis į klasterius (10 pav.).

10 paveikslas

Klasterinės analizės dendrograma

Šaltinis: sudaryta autorės, naudojantis SPSS programa

Iš gautos dendogramos atrodo, kad penkių klasterių rezultatas, geriausiai atspindi analizuotų šalių panašumus ir skirtumus. Jei būtų skirstoma į 6 klasterius, situacija pasikeistų, tik tuo, kad Slovakija ir Rumunija sudarytų atskirą klasterį, o skirstant į 4 klasterius socialdemokratinis bei žemyninis modeliai būtų sujungti bei sudarytų didelę labai skirtingų šalių grupę (7 lentelė).

7 lentelė

Europos valstybių priskyrimas klasteriam, atliekant hierarchinę klasterinę analizę

Valstybė	6 klasteriai	5 klasteriai	4 klasteriai	3 klasteriai	2 klasteriai
Belgija	1	1	1	1	1
Bulgarija	2	2	2	2	2
Čekija	3	2	2	2	2
Danija	4	3	1	1	1
Vokietija	1	1	1	1	1
Estija	3	2	2	2	2
Airija	5	4	3	2	2
Graikija	6	5	4	3	1
Ispanija	6	5	4	3	1
Prancūzija	1	1	1	1	1
Kroatija	1	1	1	1	1
Italija	6	5	4	3	1
Kipras	1	1	1	1	1
Latvija	3	2	2	2	2
Lietuva	3	2	2	2	2
Liuksemburgas	5	4	3	2	2
Vengrija	3	2	2	2	2
Malta	5	4	3	2	2
Nyderlandai	4	3	1	1	1
Austrija	1	1	1	1	1
Lenkija	3	2	2	2	2
Portugalija	1	1	1	1	1
Rumunija	2	2	2	2	2
Slovėnija	1	1	1	1	1
Slovakija	3	2	2	2	2
Suomija	1	1	1	1	1
Švedija	4	3	1	1	1
Islandija	4	3	1	1	1
Norvegija	4	3	1	1	1

Šaltinis: sudaryta autorės, naudojantis SPSS programa

Atlikus hierarchinę klasterinę analizę buvo nustatyti 5 klasteriai (8 lentelė), kurie buvo priskirti tam tikriems gerovės valstybės modeliams, atsižvelgiant į išnagrinėtą literatūrą bei vidutines klasteriams priklausančias nagrinėtų kintamųjų reikšmes (9 lentelė).

8 lentelė

5 gerovės valstybių modelių klasteriai

1 klasteris	2 klasteris	3 klasteris	4 klasteris	5 klasteris
Latvija	Liuksemburgas	Graikija	Švedija	Vokietija
Lietuva	Malta	Ispanija	Islandija	Prancūzija
Estija	Airija	Italija	Norvegija	Kroatija
Vengrija			Danija	Kipras
Čekija			Nyderlandai	Austrija
Lenkija				Portugalija
Slovakija				Slovėnija
Bulgarija				Suomija
Rumunija				Belgija

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu

1 klasterį, kuriam priklauso Latvija, Lietuva, Estija, Vengrija, Čekija, Lenkija, Slovakija, Bulgarija, Rumunija galima priskirti postsocialistiniam modeliui. Šis modeliai skiriasi nuo kitų, tuo, kad pasižymi didesne infliacija, mažesnėmis pensijomis, trumpesne gyvenimo trukme bei mažesniu aukštojo išsilavinimo kiekiu. Šias šalis postsocialistiniam modeliui taip pat priskyė Wildowicz-Szumarska (2022), tačiau Fenger (2007) šias šalis skirsto į du klasterius: Pokomunistinio europinio tipą (Bulgarija, Kroatija, Čekija, Vengrija, Lenkija ir Slovakija) bei Buvusios SSRS režimą (Estija, Latvija, Lietuva), taip pat į du atskirus tipus išskiria Laužadytė-Tutlienė ir kt. (2018) ir pavadima Centrinės ir Rytų Europos modeliais.

2 klasterį (Liuksemburgą, Malta, Airiją) galima priskirti hibridinio modelio tipui. Modelis pasižymi dideliu tarptautiniu atvirumu, aukštu šalies išsivystymo bei išsilavinimo lygiu, tačiau dėl mažesnių išlaidų sveikatai yra pastebimas didesnis kūdikių mirtingumas. Šiam tipui būdingos mažos valstybės išlaidos socialinei apsaugai, tačiau tai teigiamai prisideda prie mažesnio nedarbo lygio. Nors

šios trys šalys turi skirtumą viena nuo kitos, jos būtų sugrupuotos į vieną atskirą klasterį, net jei manytume, kad Europoje yra ne penki, o trys klasteriai (7 lentelė). Tai patvirtina Laužadytės-Tutlienės ir kt. (2018) tyrimas, kuriame Malta ir Liuksemburgas priskiriami atskiram mažų Europos valstybių modeliui. Airija ir Jungtinė Karalystė yra klasikiniai liberalaus gerovės valstybės modelio pavyzdžiai, tačiau svarbu paminėti, kad dėl naujausių duomenų prieinamumo trūkumo Jungtinė Karalystė nėra įtraukiama į analizę.

3 klasterį (Graikiją, Ispaniją, Italiją) galima priskirti Viduržemio jūros regionui. Nors šis modelis pasižymi didelėmis vyriausybės išlaidomis socialinei apsaugai, modeliui yra būdingas aukštas nedarbo lygis ir skurdas, mažas tarptautinis atvirumas, žemas išsilavinimo lygis bei didelė pajamų nelygybė. Šią šalių kvalifikaciją patvirtina Saint-Arnaud ir Bernard (2003), Sapir (2006), Wildowicz-Szumarska (2022), Laužadytės-Tutlienės, ir kt. (2018) tyrimai, kuriuose buvo išskirtas Viduržemio jūros gerovės arba Lotynų regiono modelis, tačiau jam dar priklausė Portugalija.

4 klasteris, kuriam priklauso Švedija, Islandija, Norvegija, Danija, Nyderlandai, gali būti priskirtas socialdemokratiniam (Šiaurės arba skandinaviškam) modeliui. Šiame modelyje matyti mažos grynosios gautinos socialinės įmokos, realusis BVP augimo tempas, žmonės, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis dalis, pajamų nelygybė. Socialdemokratinis modelis gali pasigirti dideliu užimtumu, aukštu išsilavinimo lygiu, mažu skurdu ir pajamų nelygybe. Analizuojant kitų autorių atliktas gerovės valstybių klasterizacijas, Islandija nebuvo analizuojama. Švedija, Norvegija, Danija yra klasikinės socialdemokratinio modelio šalys, kurias kiti autoriai taip pat priskiria šiam tipui. Wildowicz-Szumarska (2022), Laužadytė-Tutlienė ir kt. (2018), Fenger (2007) atliktuose tyrimuose, Nyderlandus priskiria Bismarko modeliui, tačiau Sapir (2006) atliktas darbas patvirtina Nyderlandų priskirimą socialdemokratiniam modeliui.

5 klasteris (Vokietija, Prancūzija, Kroatija, Kipras, Austrija, Portugalija, Slovėnija, Suomija, Belgija) gali būti priskirtas Bismarko modeliui arba kitaip vadinamu konservatyvaus-korporatinio arba žemyniniu tipu. Jam būdinga didelis grynosios gautinos socialinės įmokos. Pagal šį modelį vyriausybė skiria gana dosnias bedarbio pašalpas arba neįgalumo pensijas. Prancūzija, Belgija, Austrija bei Vokietija yra tipiniai žemyninio modelio pavyzdžiai. Kroatija, Kiprą, Portugaliją, Slovėniją, Suomiją, skirtingi autoriai priskiria skirtingoms kategorijoms. Kroatiją ir Slovėniją Wildowicz-Szumarska (2022) priskiria postsocialistiniam tipui, o Laužadytė-Tutlienė ir kt. (2018) klasifikuoja Centrinės Europos tipui. Suomija dažiausiai autorių priskiriama socialdemokratiniam

modeliui, tačiau Suomijos priskirima Bismarko modeliui patirtina Laužadytės-Tutlienės ir kt. (2018) atliktas tyrimas.

9 lentelė

Vidutinės klasteriams priklausančių gerovės valstybių nagrinėtų kintamųjų reikšmės

Kintamieji	1 klasteris	2 klasteris	3 klasteris	4 klasteris	5 klasteris
Grynosios gautinos socialinės įmokos	12,20	7,37	14,30	6,12	14,39
Vyriausybės išlaidos socialinei apsaugai, % BVP	14,90	14,27	23,27	19,08	20,79
Vyriausybės išlaidos sveikatai, % BVP	6,23	6,17	7,40	8,54	7,93
Vyriausybės išlaidos švietimui, % BVP	5,00	4,67	4,47	6,44	5,54
Visos vyriausybės išlaidos, % BVP	43,21	37,50	54,43	49,04	51,78
Eksportas	70,03	172,03	36,17	53,62	57,94
Importas	69,69	141,87	37,43	47,04	56,86
BVP	5,69	10,13	6,87	4,64	6,28
Harmonizuotas vartotojų kainų indeksas	114,12	106,79	104,61	109,87	107,28
Kūdikių mirtingumas	3,64	3,80	2,73	2,80	2,84
Tikėtina gyvenimo trukmė	76,09	82,37	82,03	82,36	81,04
Gimstamumas	1,58	1,37	1,27	1,62	1,51
Žmonės, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, proc.	22,59	19,97	26,43	15,62	18,33
Bendra pakeitimo norma	0,45	0,66	0,74	0,53	0,50
Pajamų nelygė, S80/S20	5,19	4,58	5,58	3,85	4,22
25-64 m., turintys ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, proc.	89,80	76,90	68,80	82,98	82,88
25-34 m. turintys ne žemesnį kaip aukštąjį išsilavinimą	39,00	55,60	40,40	50,22	45,42
Užimtumas	75,93	74,63	64,83	81,54	75,53
Jaunimo (15-24 m.) užimtumas	25,66	40,30	17,17	57,06	34,71
Pagyvenusiu žmonių užimtumas (55-64 metų)	62,66	53,90	52,50	75,08	59,33
Darbuotojai pagal laikinas sutartis ir darbą ne visą darbo dieną, %	6,07	15,07	13,40	26,50	14,92
Nedarbas	5,43	4,97	13,00	5,72	6,47

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Apibendrinant gautus rezultatus, buvo gautas naujas hibridinis gerovės valstybės tipas, kuriam yra artimas liberalus režimas. Kitaip, nei daugumoje kitų autorių tyrimų Portugalija, Kipras, Slovėnija, Suomija buvo priskirta Bismarko tipui.

3.3 Pajamų nelygybės, socialinių išmokų ir perskirstymo tendencijos

Nors gerovės valstybės vienas iš pagrindinių tikslų yra mažinti nelygybę, tačiau pastaruoju metu yra pastebimas pajamų nelygybės didėjimas daugelyje Europos šalių. Dėl šios priežasties, yra svarbu išanalizuoti gerovės valstybės perskirstymo politikos įtaką pajamų nelygybei bei paskutinio dešimtmečio pokyčius laike. Tyrimo analizei pasirinktas 2020–2010 m. laikotarpio nagrinėjamų 29 Europos šalių socialinių išlaidų, pajamų nelygybės bei perskirstymo rodiklių tendencijos.

3.3.1 Socialinių išmokų pokyčiai

Viena iš svarbiausių pajamų nelygybės pokyčių veiksnių yra socialinės apsaugos išlaidos, kurias sudaro: socialinės išmokos pervedimais pinigais arba natūra namų ūkiams ir asmenims, siekiant palengvinti jiems tam tikros rizikos arba poreikių našta; administravimo išlaidos (sistemos valdymo ir administravimo išlaidos); bei kitos įvairios socialinės apsaugos sistemų išlaidos (nuosavybės pajamų išmokos ir kita) (Eurostat).

Analizuojant šalis, kurios 2020 m. daugiausiai išlaidų skyrė socialinei apsaugai (10 lentelė), matyti, kad socialdemokratinio (Islandija, Danija, Norvegija, Nyderlandai) bei Bismarko (Prancūzija, Vokietija, Austrija, Suomija, Belgija) gerovės valstybių modelių šalys pasižymi didžiausiomis, o postsocialistinio (Latvija, Vengrija, Bulgarija, Rumunija) bei liberalaus (Airija) gerovės valstybių modelio šalys mažiausiomis reikšmėmis.

2019–2010 m. laikotarpio socialinės apsaugos išlaidos labiausiai sumažėjo Airijoje (net 11,7 procentinių punktų) bei Maltoje (4,3 procentinių punktų), kurios priskiriamos hibridiniam (liberaliam / mažų šalių) gerovės valstybių tipui taip pat Vengrijoje (5,7 procentinių punktų). Labiausiai išlaidas socialinei apsaugai padidino Islandija (2,5 procentinių punktų) bei Norvegija (3,2 procentinių punktų), kurioms būdingas socialdemokratinis gerovės valstybės modelis. Apskritai, skaičiuojant visų analizuojamų 29 šalių 2019–2010 m. pokyčio socialinės apsaugos išlaidų vidurkį, apskaičiuojamas 1,13 procentinių punktų išlaidų socialinei apsaugai sumažėjimas. Tai rodo valstybių mažesnes pastangas mažinti skurdą bei pajamų nelygybę.

10 lentelė

Vyriausybės socialinės išlaidos

Socialinės išlaidos	2010 m.	2019 m.	2020 m.	2019-2010 m. pokytis	2020-2019 m. pokytis
Belgija	29,6	28,7	32,7	-0,9	4,0
Bulgarija	17,0	16,5	18,7	-0,5	2,2
Čekija	19,8	18,8	22,0	-1,0	3,2
Danija	34,0	31,6	32,9	-2,4	1,3
Vokietija	30,0	30,1	33,0	0,1	2,9
Estija	17,6	16,5	19,2	-1,1	2,7
Airija	25,4	13,7	15,5	-11,7	1,8
Graikija	26,0	25,5	29,4	-0,5	3,9
Ispanija	24,8	24,1	30,0	-0,7	5,9
Prancūzija	33,2	33,4	38,1	0,2	4,7
Kroatija	21,0	21,2	24,1	0,2	2,9
Italija	28,4	29,2	34,3	0,8	5,1
Kipras	18,6	18,0	24,1	-0,6	6,1
Latvija	17,9	15,6	17,4	-2,3	1,8
Lietuva	19,1	16,5	19,5	-2,6	3,0
Liuksemburgas	21,0	21,8	24,2	0,8	2,4
Vengrija	22,3	16,6	18,3	-5,7	1,7
Malta	18,9	14,6	19,8	-4,3	5,2
Nyderlandai	30,3	28,8	32,8	-1,5	4,0
Austrija	29,6	29,3	34,0	-0,3	4,7
Lenkija	19,9	21,0	23,7	1,1	2,7
Portugalija	25,8	24,0	27,5	-1,8	3,5
Rumunija	17,1	15,2	17,7	-1,9	2,5
Slovėnija	24,4	22,1	26,0	-2,3	3,9
Slovakija	17,9	17,8	19,6	-0,1	1,8
Suomija	29,1	30,1	31,9	1,0	1,8
Švedija	28,3	27,7	29,3	-0,6	1,6
Islandija	22,4	24,9	30,4	2,5	5,5
Norvegija	24,4	27,6	30,8	3,2	3,2
29 šalių vidurkis	23,924	22,79	26,1	-1,134	3,31

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Dideli pokyčiai įvyko 2020 m. dėl Covid-19 pandemijos krizės, kurios metu šalys daugiau nei įprastai skyrė valstybės išlaidų socialinei bei sveikatos apsaugai. Visose nagrinėjamosiose 29 Europos šalyse 2020 m. matomas socialinių išlaidų didėjimas, o ypač Kipre (6,1 procentinių punktų),

Ispanijoje (5,9 procentinių punktų), Islandijoje (5,5 procentinių punktų), Maltoje (5,2 procentinių punktų), Italijoje (5,1 procentinių punktų), tai susiję su šių valstybių didelėmis pastangomis suvaldyti Covid-19 pandemijos neigiamus padarinius darbo rinkoje, mažinti skurdą bei nelygybę.

3.3.2 Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficiento prieš socialinius pervedimus (pensijos, įtrauktos į socialinius pervedimus) tendencijos

Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas prieš socialinius pervedimus kai pensijos įtrauktos į pajamas, parodo realų pajamų nelygybės lygį prieš valstybei teikiant socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, tarp jų ir pensininkams. Tai teorinė pajamų nelygybė, jeigu valstybė nevykdytų pinigų perskirstymo, bei netaikytų gerovės valstybės politikos priemonių, kurią galima vadinti pirmine pajamų nelygybe. Iš 11 lentelės matyti, kad pirminės pajamų nelygybės lygis Europos šalyse yra labai didelis, siekiantis net nuo 38% iki 58%.

11 lentelė

Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas prieš socialinius pervedimus (pensijos, įtrauktos į socialinius pervedimus)

Valstybė	2010 m.	2019 m.	2020 m.	2019-2010 m. skirtumas procentiniais punktais	2020-2019 m skirtumas procentiniais punktais
Belgija	46,5	46,2	46,1	-0,3	-0,1
Bulgarija	46,7	54,5	53,4	7,8	-1,1
Čekija	43,8	42,1	42,3	-1,7	0,2
Danija	51,3	48,6	49,4	-2,7	0,8
Vokietija	55,4	55,4	54,9	0,0	-0,5
Estija	47,4	44,5	44,7	-2,9	0,2
Airija	53,9	47,1	47,3	-6,8	0,2
Graikija	49,1	55,1	53,9	6,0	-1,2
Ispanija	46,8	48,4	46,9	1,6	-1,5
Prancūzija	49,2	51,0	57,8	1,8	6,8
Kroatija	48,2	48,7	47,2	0,5	-1,5
Italija	47,5	47,9	47,6	0,4	-0,3
Kipras	42,4	47,4	46,2	5,0	-1,2
Latvija	50,9	47,7	46,8	-3,2	-0,9
Lietuva	55,1	50,3	49,6	-4,8	-0,7

11 lentelės tęsinys

Liuksemburgas	46,3	52,3	58,5	6,0	6,2
Vengrija	49,3	47,9	44,2	-1,4	-3,7
Malta	42,7	42,9	43,9	0,2	1,0
Nyderlandai	44,2	46,4	47,1	2,2	0,7
Austrija	47,9	47,6	46,7	-0,3	-0,9
Lenkija	47,9	46,5	45,3	-1,4	-1,2
Portugalija	50,0	55,0	54,4	5,0	-0,6
Rumunija	53,2	52,1	50,5	-1,1	-1,6
Slovėnija	42,1	42,7	42,3	0,6	-0,4
Slovakija	43,3	39,1	38,1	-4,2	-1,0
Suomija	45,8	48,7	48,9	2,9	0,2
Švedija	56,0	57,3	56,0	1,3	-1,3
Norvegija	45,8	46,5	46,8	0,7	0,3
Vidurkis	47,87	48,57	48,46	0,4	-0,11

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant pirminės pajamų nelygybės reikšmių pokyčius 2019-2010 m. laikotarpiu, yra matomas didelis pajamų nelygybės dydžio išaugimas Bulgarijoje, Graikijoje bei Portugalijoje, o sumažėjimas Airijoje, Lietuvoje, Slovakijoje. Šie pokyčiai parodo, kad nevertinat perskirstymo politikos, nurodytose šalyse labiausiai kito pajamų pasiskirstymas tarp šalies piliečių.

Vertinant Covid-19 pandemijos padarinius pajamų nelygybei prieš socialinius pervedimus, matyti, kad daugumoje šalių pastebimi nežymūs pokyčiai, išskyrus Vengriją, kur nelygybė sumažėjo 3,7 procentiniais punktais, bei Prancūziją bei Liuksemburgą, kur žymiai, net daugiau kaip 6 procentiniais punktais išaugo nelygybės koeficientas.

3.3.3 Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficiento pokyčiai

Europos šalių disponuojamų pajamų nelygybės pokyčiai 2019-2010 m. yra gana skirtingi, pavyzdžiui, Vengrijoje pastebimas didelis nelygybės padidėjimas, palyginti su iš pradžių žemu nelygybės lygiu, bei Slovakijoje, kurioje buvusi sąlyginai nedidelė pajamų nelygybė dar labiau sumažėjo. Bulgarija pasižymi blogiausia pajamų nelygybės situacija, kur Gini koeficientas 2019-2010 m. išaugo net 7,6 procentiniais punktais, o 2020 m. pajamų nelygybė yra didžiausia tarp analizuojamų Europos šalių ir siekia net 40%. Pajamų nelygybė tarp Europos šalių skiriasi dėl daugybės priežasčių, įskaitant istorinius, ekonominius, socialinius, politinius ir kultūrinius veiksnius.

12 lentelė

Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas

Valstybė	2010 m.	2019 m.	2020 m.	2019-2010 m. skirtumas, procentiniais punktais	2020-2019 m skirtumas, procentiniais punktais
Belgija	26,6	25,1	25,4	-1,50	0,3
Bulgarija	33,2	40,8	40,0	7,60	-0,8
Čekija	24,9	24,0	24,2	-0,90	0,2
Danija	26,9	27,5	27,3	0,60	-0,2
Vokietija	29,3	29,7	30,5	0,40	0,8
Estija	31,3	30,5	30,5	-0,80	0,0
Airija	30,7	28,3	28,3	-2,40	0,0
Graikija	32,9	31,0	31,4	-1,90	0,4
Ispanija	33,5	33,0	32,1	-0,50	-0,9
Prancūzija	29,8	29,2	29,2	-0,60	0,0
Kroatija	31,6	29,2	28,3	-2,40	-0,9
Italija	31,7	32,8	32,5	1,10	-0,3
Kipras	30,1	31,1	29,3	1,00	-1,8
Latvija	35,9	35,2	34,5	-0,70	-0,7
Lietuva	37,0	35,4	35,1	-1,60	-0,3
Liuksemburgas	27,9	32,3	31,2	4,40	-1,1
Vengrija	24,1	28,0	28,0	3,90	0,0
Malta	28,6	28,0	30,3	-0,60	2,3
Nyderlandai	25,5	26,8	28,2	1,30	1,4
Austrija	28,3	27,5	27,0	-0,80	-0,5
Lenkija	31,1	28,5	27,2	-2,60	-1,3
Portugalija	33,7	31,9	31,2	-1,80	-0,7
Rumunija	33,5	34,8	33,8	1,30	-1,0
Slovėnija	23,8	23,9	23,5	0,10	-0,4
Slovakija	25,9	22,8	20,9	-3,10	-1,9
Suomija	25,4	26,2	26,5	0,80	0,3
Švedija	25,5	27,6	26,9	2,10	-0,7
Norvegija	23,6	25,4	25,3	1,80	-0,1
Vidurkis	29,24	29,52	29,24	0,15	-0,28

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant pajamų nelygybės rodiklius (12 lentelė), 2020 m. matyti, kad nepaisant neigiamų padarinių valdant Covid-19 pandemijos krizę, daugumoje šalių Gini koeficiento reikšmės vidutiniškai

sumažėjo 0,28 procentinio punkto. Daugumoje šalių Gini koeficientas pakito nežymiai, labiausiai sumažėjo Slovakijoje, Kipre ir Liuksemburge, o padidėjo Maltoje bei Nyderlanduose.

3.3.4 Perskirstymo pagal mokesčius ir socialinius pervedimus tendencijos

Gerovės valstybės nevisiškai kompensavo rinkos pajamų nelygybės didėjimą tarp namų ūkių, tačiau dauguma tai padarė tam tikru mastu (13 lentelė). 2020 m. Švedijos, Prancūzijos, Liuksemburgo, Vokietijos ir Portugalijos mokesčių lengvatų sistemos labiausiai sumažino nelygybę, sumažindamos Gini koeficiento vertę 23 procentiniais punktais ar daugiau, o mažiausias perskirstymo efektas pastebimas Latvijoje, Bulgarijoje, Maltoje (mažiau nei 14 procentinių punktų).

Per 2019-2010 m. laikotarpį perskirstymo politikos įtaka pajamų nelygybei labiausiai didėjo Graikijoje (7,9 procentinių punktų) ir Portugalijoje (6,8 procentinių punktų), o mažėjo Airijoje (4,4 procentinių punktų), Vengrijoje (5,3 procentinių punktų) ir Lietuvoje (3,2 procentinių punktų). Analizuojant 2020-2019 m. pokyčius, pastebimas žymus perskirstymo politikos poveikio padidėjimas pajamų nelygybei Prancūzijoje (6,8 procentinių punktų) bei Liuksemburge (7,3 procentinių punktų), o sumažėjimas Vengrijoje (3,7 procentinių punktų), Vokietijoje (1,3 procentinių punktų), Graikijoje (1,6 procentinių punktų), Maltoje (1,3 procentinių punktų).

13 lentelė

Pajamų nelygybės (Gini koeficiento) sumažėjimas taikant perskirstymo politiką

Valstybė	2010 m.	2019 m.	2020 m.	2019-2010 skirtumas, procentiniais punktais	2020-2019 skirtumas, procentiniais punktais
Belgija	19,9	21,1	20,7	1,2	-0,4
Bulgarija	13,5	13,7	13,4	0,2	-0,3
Čekija	18,9	18,1	18,1	-0,8	0
Danija	24,4	21,1	22,1	-3,3	1
Vokietija	26,1	25,7	24,4	-0,4	-1,3
Estija	16,1	14	14,2	-2,1	0,2
Airija	23,2	18,8	19	-4,4	0,2
Graikija	16,2	24,1	22,5	7,9	-1,6
Ispanija	13,3	15,4	14,8	2,1	-0,6

13 lentelės tęsinys

Prancūzija	19,4	21,8	28,6	2,4	6,8
Kroatija	16,6	19,5	18,9	2,9	-0,6
Italija	15,8	15,1	15,1	-0,7	0
Kipras	12,3	16,3	16,9	4	0,6
Latvija	15	12,5	12,3	-2,5	-0,2
Lietuva	18,1	14,9	14,5	-3,2	-0,4
Liuksemburgas	18,4	20	27,3	1,6	7,3
Vengrija	25,2	19,9	16,2	-5,3	-3,7
Malta	14,1	14,9	13,6	0,8	-1,3
Nyderlandai	18,7	19,6	18,9	0,9	-0,7
Austrija	19,6	20,1	19,7	0,5	-0,4
Lenkija	16,8	18	18,1	1,2	0,1
Portugalija	16,3	23,1	23,2	6,8	0,1
Rumunija	19,7	17,3	16,7	-2,4	-0,6
Slovėnija	18,3	18,8	18,8	0,5	0
Slovakija	17,4	16,3	17,2	-1,1	0,9
Suomija	20,4	22,5	22,4	2,1	-0,1
Švedija	30,5	29,7	29,1	-0,8	-0,6
Norvegija	22,2	21,1	21,5	-1,1	0,4
Vidurkis	18,62	19,05	19,22	0,25	0,17

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Nors absoliučiais skaičiais tarp šalių socialinės išmokos per beveik dešimtmetį (2019-2010 m.) sumažėjo 1,13, o Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas prieš socialinius pervedimus išaugo 0,4 bei Gini koeficientas padidėjo 0,15, tačiau perskirstymo politika daro teigiamą įtaką pajamų nelygybei, nes mokesčiai ir pervedimai sumažino nelygybę 0,25.

Analizuojant 2020 m. vykdytą valstybių skatinamąją ekonomikos politiką dėl Covid-19 pandemijos sukeltų padarinių, matomi visiskai kitokie pokyčiai. Apskaičiavus 2020-2019 m. pokyčius matyti, kad socialinės išlaidos išaugo 3,31, Gini ekvivalentinių disponuojamų pajamų koeficientas prieš socialinius pervedimus sumažėjo 0,11, o Gini koeficientas sumažėjo 0,28, taigi mokesčiai ir pervedimai sumažino nelygybę 0,17.

Taigi, nors per 2019-2010 m. laikotarpį socialinės išlaidos sumažėjo ir Gini koeficientas išaugo, tačiau perskirstymas labiau prisidėjo prie nelygybės mažėjimo, nei 2020-2019 m. laikotarpiu, kai socialinės išlaidos augo ir Gini koeficientai mažėjo. 2019-2010 m. mokesčiai ir pervedimai

nelygybę sumažina apie 63 %, o 2020-2019 m. laikotarpiu papildomais 61% daro įtaką pajamų nelygybės mažėjimui. Galima daryti išvadą, kad mokesčių ir išmokų sistemos dabar yra mažiau veiksmingos mažinant nelygybę, palyginti su praėjusiu dešimtmečiu.

3.4 Pajamų nelygybės bei gerovės valstybės sąsajos

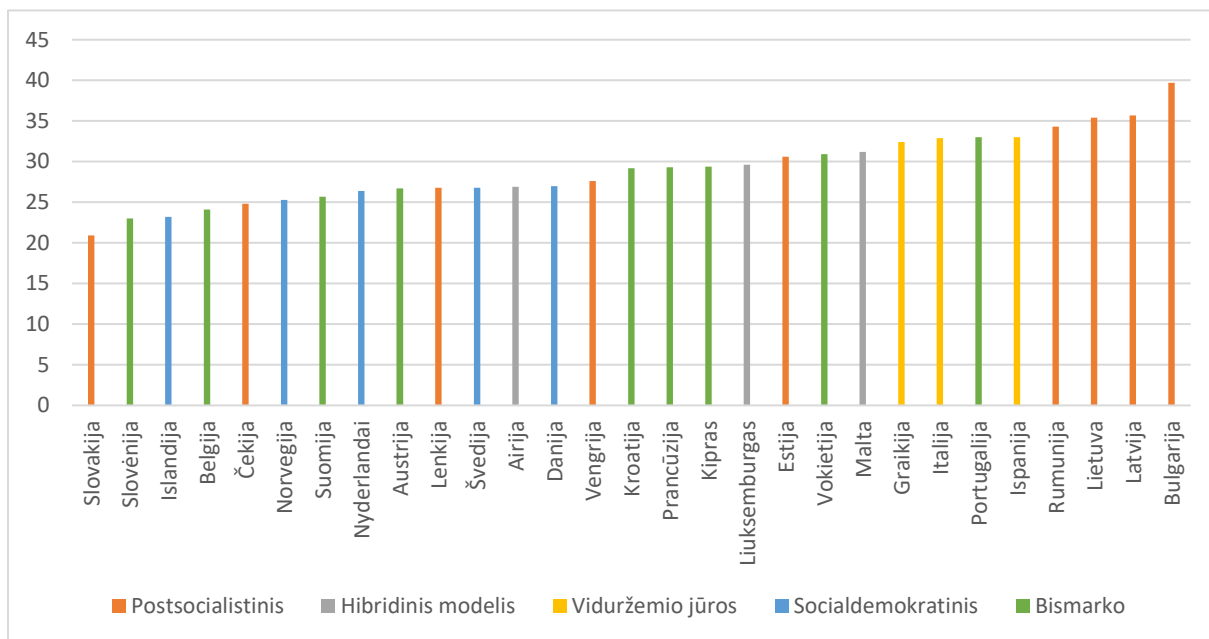
Remiantis 2021 m. Eurostat duomenimis (11 pav.) Gini koeficientas pagal gerovės valstybės modelį buvo įvairus. Didžiausia pajamų nelygybė 2019-2021 m. buvo Bulgarijoje (40,8-39,7%), Latvijoje (35,2-35,7%) ir Lietuvoje (35,4%), šios šalys priklauso postsocialistiniam gerovės valstybės modeliui, tačiau analizuojant kitas šalis priklausančias šiam modeliui matomas įvairus pajamų nelygybės lygis (nuo 20,9 % iki 39,7%). Viduržemio jūros regiono valstybės pasižymi tarpusavyje panašiu bei aukštu pajamų nelygybės lygiu (apie 33%). Bismarko modeliui priklausančioms valstybėms Gini koeficientas yra pasiskirstęs labai skirtingai (nuo 23% iki 33%), tačiau šio modelio pajamų nelygybės vidurkis yra žemas. Nors ir pastebimos tam tikros tendencijos atitinkamiems modeliams (socialdemokratinis modelis pasižymi kiek mažesne nelygybe), tačiau galima teigti, kad gerovės valstybės modelio taikomos priemonės gana skirtingai pasireiškia pajamų nelygybei Europos šalyse.

Gerovės valstybės sistemos kovoja su nelygybe pasitelkdamos socialinius pervedimus pinigais ir natūra, kurie paskirstomi tolygiau nei darbo užmokestis. Gini koeficiento pajamų nelygybės lygis prieš socialinius pervedimus matuoja situaciją, kai socialinių išmokų nėra, o palyginus jį su pajamų nelygybės lygiu po socialinių išmokų, paaiškėja, ar socialinės apsaugos priemonės turi gerovės sistemų perskirstymo pajėgumą ir padeda sumažinti nelygybę bei skurdą.

11 paveikslas

Gini ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų koeficientas pagal gerovės valstybės modelį

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Statistikos departamento duomenimis

Analizuojant 2021 m. Gini koeficiento pajamų nelygbę pagal gerovės valstybių klasterių vidurkį (14 lentelė) matyti, kad pajamų nelygybė prieš socialinius pervedimus yra mažiausia socialdemokratiniam modelyje, tai parodo, kad skandinavijos regiono gyventojai pasižymi tolygesnėmis pajamomis dar prieš socialinius pervedimus bei yra mažiau priklausomi nuo jų. Postsocialistinis modelis pasižymi didžiausiu Gini koeficientu, o šiame modelyje gerovės valstybės taikomų priemonių poveikis pajamų nelygybei yra mažiausias. Priešinga situacija yra Viduržemio jūros bei Bismarko modeliuose, kuriuose matomas didelis skirtumas tarp Gini koeficientų prieš socialinius pervedimus ir po jų, tai parodo šiuose modeliuose taikomų gerovės valstybių priemonių teigiamą įtaką pajamų nelygybei.

14 lentelė

Vidutinės klasteriams priklausančių gerovės valstybių Gini koeficiento prieš socialinius pervedimus ir po jų reikšmės

	1 klasteris	2 klasteris	3 klasteris	4 klasteris	5 klasteris
Gerovės valstybės modelis	Postsocialistinis	Hibridinis modelis	Viduržemio jūros	Socialdemokratinis	Bismarko
Šalis	Latvija, Lietuva, Estija, Vengrija, Čekija, Lenkija, Slovakija, Bulgarija, Rumunija	Liuksemburgas, Malta, Airija	Graikija, Ispanija, Italija	Švedija, Islandija, Norvegija, Danija, Nyderlandai	Vokietija, Prancūzija, Kroatija, Kipras, Austrija, Portugalija, Slovėnija, Suomija, Belgija
Gini ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų prieš socialinius pervedimus koeficientas	47,28	48,63	51,33	46,97	48,83
Gini ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų koeficientas	30,64	28,51	28,43	27,99	27,13
Skirtumas	16,63	20,12	22,90	18,98	21,70

Šaltinis: parengta autorės, remiantis atliktu tyrimu

Apibendrinant galima teigti, kad Europos šalyse gerovės valstybės modelių taikomos priemonės daro gana skirtingą įtaką pajamų nelygybei. Gerovės valstybės priemonės prisideda prie mažesnės pajamų nelygybės, ją vidutiniškai sumažindamos nuo 16,63 procentinių punktų postsocialistiniame modelyje bei iki 22,9 procentinių punktų Viduržemio jūros modelyje. Postsocialistinis modelis pasižymi sąlyginai nedidele pajamų nelygybė prieš socialinius pervedimus, tačiau didžiausia nelygybe po jų. Kitokia situacija yra Viduržemio jūros modelyje, kuriame pastebimas aukščiausias pajamų nelygybės lygis prieš socialinius pervedimus bei didžiausia valstybės perskirstymo įtaka. Nors socialdemokratinis modelis dažnai laikomas aukščiausios gerovės valstybės tipu, tačiau šiame modelyje taikomi socialiniai pervedimai turi mažiau ryškią įtaką pokyčiams pajamų nelygybei, palyginti su kitais modeliais. Bismarko modelyje valstybių pajamų nelygybė yra labai įvairi, tačiau vidutiniškai modelis pasižymi mažiausiu Gini koeficientu. Airija, Malta ir Liuksemburgas, kurie yra įtraukti į hibridinio gerovės valstybės modelį, patiria vidutinio dydžio pajamų nelygybę.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

IŠVADOS:

1. Sąvoka „gerovės valstybė“ autorių yra apibrėžiama skirtingai, taip pat nėra nustatyto bei plačiai taikomo vieningo gerovės įvertinimo metodo. Gerovės valstybės samprata gali skirtis skirtingose šalyse ir kontekstuose, priklausomai nuo politinių, ekonominių ir kultūrinių veiksnių. Kiekviena valstybė gali turėti savo unikalų požiūrį ir modelį į gerovės valstybę, tačiau bendras tikslas vis tiek lieka siekti piliečių gerovės ir socialinio teisingumo. Taigi, išnagrinėjus mokslinę literatūrą, gerovės valstybės sąvoką galima apibrėžti, kaip valstybės atsakomybę už piliečių gerovę, teikiamas socialines paslaugas, prieinamą ir aukštos kokybės švietimą, sveikatos priežiūrą, persikirstymo politiką, pensijų sistemas, darbo teises.

2. Išskiriami šie pagrindiniai pajamų nelygybės vertinimo rodikliai: Gini koeficientas, Lorencio kreivė, Robin Hudo indeksas, decilinis ir kvintilinis santykis, Teilo indeksas bei Atkinsono indeksas. Šiame darbe yra analizuojamas plačiai pripažintas Gini koeficientas kaip pagrindinis rodiklis pajamų nelygybės vertinimui.

3. Pajamų nelygybė ir gerovės valstybės politika yra glaudžiai susijusios. Stipri ir tinkamai įgyvendinta gerovės valstybės politika gali padėti mažinti pajamų nelygybę, skatinti socialinį stabilumą bei ekonominį augimą.

4. Atlikus mokslinės literatūros analizę, yra pastebima, kad ilginiui gerovės valstybės susiduria su naujais sunkumais, dėl šios priežasties gerovės valstybių modelių klasifikacija gali keistis ir tobulėti atsižvelgiant į naujus politinius pokyčius, socialinius bei ekonominius veiksnius. Klasifikacijos gali būti atnaujintos ir keičiamos, siekiant atspindėti naujus iššūkius ir poreikius, su kuriais susiduria šiuolaikinės visuomenės. Atsižvelgiant į tai, naudojantis naujausiais 2020-2021 m. 29 Europos valstybių duomenimis buvo atlikta hierarchinė klasterinė analizė, kurios tikslas suskirstyti nagrinėjamas valstybes į klasterius.

5. Atlikus hierarchinę klasterinę analizę, išskirti penki Europoje taikomi gerovės valstybių modeliai:

- Bismarko, kuriam priklauso Vokietija, Prancūzija, Kroatija, Kipras, Austrija, Portugalija, Slovėnija, Suomija, Belgija.

- Hibridinis (liberalusis / mažų valstybių), kuriame yra Liuksemburgas, Malta, Airija.
- Socialdemokratinis, kuriuo vadovaujasi Švedija, Islandija, Norvegija, Danija, Nyderlandai.
- Viduržemio jūros regionas, kuriam priklauso Graikija, Ispanija, Italija.
- Posocialistinis, kuris būdingas Latvijai, Lietuvai, Estijai, Vengrijai, Čekijai, Lenkijai, Slovakijai, Bulgarijai, Rumunijai.

6. Atliktas tyrimas nuo kitų autorių darbų skiriasi tuo, kad į analizę yra įtraukta Islandija, kuri priskiriama socialdemokratiniam gerovės valstybės tipui. Be to, nustatytas naujas hibridinis gerovės valstybės tipas, apimantis elementus iš liberalaus ir mažų valstybių modelių. Taip pat, skirtingai nei kituose tyrimuose, Kroatija, Portugalija, Kipras ir Slovėnija buvo priskirtos Bismarko tipo gerovės valstybėms. Ši analizė padeda išplėsti suvokimą apie gerovės valstybių tipus bei jų įvairovę, taip pat atskleidžia valstybių vykdomus pokyčius, susijusius su gerovės valstybės koncepcija.

7. Išanalizavus gerovės valstybių modeliams būdingą pajamų nelygybę buvo nustatyta, kad didžiausiomis Gini koeficiento reikšmėmis pasižymi posocialistinis modelis, o mažiausiomis - Bismarko. Analizuojant perskirstymo politikos įtaką pajamų nelygybei, nustatyta, kad mokesčių ir išmokų sistemos dabar yra mažiau veiksmingos mažinant nelygybę, palyginti su praėjusiu dešimtmečiu.

PASIŪLYMAI:

Naudojantis Eurostat teikiamais duomenimis, ne visų Europos šalių duomenys buvo prieinami. Dėl šios priežasties į hierarchinę klasterinę analizę nebuvo įtrauktos visos Europos valstybės. Siūloma naudojant kitus statistinius duomenų šaltinius į klasterinę analizę įtraukti daugiau Europos valstybių.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

- Aidukaitė, J., Bogdanova, N., & Guogis, A. (2012). Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?. Lietuvos socialinių tyrimų centras.
- Anderson, E., Jalles D'Orey, M. A., Duvendack, M., & Esposito, L. (2017). Does government spending affect income inequality? A meta-regression analysis. *Journal of Economic Surveys*, 31(4), 961-987.
- Caminada, K., Goudswaard, K., & Wang, C. (2012). Disentangling income inequality and the redistributive effect of taxes and transfers in 20 LIS countries over time.
- Caminada, K., Goudswaard, K., Wang, C., & Wang, J. (2019). Income inequality and fiscal redistribution in 31 countries after the crisis. *Comparative Economic Studies*, 61, 119-148.
- Carr, A. (2022). Lorenz Interpolation: A Method for Estimating Income Inequality from Grouped Income Data. *Sociological Methodology*, 52(2), 141-161.
- Charles-Coll, J. A. (2011). Understanding income inequality: concept, causes and measurement. *International Journal of Economics and Management Sciences*, 1(3), 17-28.
- Corak, M. (2013). Inequality from generation to generation: The United States in comparison. *The economics of inequality, poverty, and discrimination in the 21st century*, 1, 107-126.
- Čiegis, R., & Dilius, A. (2018). Pajamų nelygybės poveikio ekonomikos augimui vertinimas Europos Sąjungos šalių grupėse. *Regional formation and development studies*, (3), 44-55.
- Čiulevičius, J., & Čiulevičienė, V. (2008). Lietuvos gyventojų ekonominė nelygybė ir jos įvertinimo tobulinimas. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (1), 49-56.
- Dabla-Norris, M. E., Kochhar, M. K., Suphaphiphat, M. N., Ricka, M. F., & Tsounta, M. E. (2015). Causes and consequences of income inequality: A global perspective. *International Monetary Fund*.
- Diliuvienė, L., & Tamašauskienė, Z. (2019). Pajamų nelygybės kitimą lemiančių veiksnių poveikio empirinių tyrimų analizė. *Socialiniai tyrimai*, 42, 74-84

- Dorlach, T. (2020). The causes of welfare state expansion in democratic middle-income countries: A literature review. *Social Policy & Administration*, 55 (2), 1-17.
- Dosi, G., Fanti, L., & Virgillito, M. E. (2020). Unequal societies in usual times, unjust societies in pandemic ones. *Journal of Industrial and Business Economics*, 47, 371-389.
- Duncan, D., & Sabirianova Peter, K. (2016). Unequal inequalities: Do progressive taxes reduce income inequality?. *International Tax and Public Finance*, 23, 762-783.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Europos Komisija (2021). Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planas. Žiūrėta 2023-05-05. Prieiga internetu: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/lt/>
- Eurostat (2022). Life expectancy higher for women in all EU regions. Žiūrėta 2023-05-05. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20221118-1>
- Eurostat (2023). Mortality and life expectancy statistics. Žiūrėta 2023-05-05. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Mortality_and_life_expectancy_statistics
- Fenger, M. (2007). Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology. *Contemporary issues and ideas in social sciences*, 3(2), 1-30.
- Filip Chybalski & Edyta Marcinkiewicz (2021) Incorporating pro-family and profemale components into empirical welfare state classification: some new evidence for European countries, *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 34:3, 399-421, DOI: 10.1080/13511610.2021.1909461
- Furceri, D., Loungani, P., Ostry, J. D., & Pizzuto, P. (2021). The rise in inequality after pandemics: can fiscal support play a mitigating role?. *Industrial and Corporate Change*, 30(2), 445-457.
- Gardziulevičienė, L., & Raišienė, A. G. (2021). Socialinių paslaugų prieinamumas vaikus su negalia auginančioms šeimoms gerovės valstybės kontekste.
- Guogis, A., & Svirbutaitė-Krutkienė, G. (2021). Gerovės valstybės sampratos ir matavimų problemos: The problems of the notion of welfare state and its measurements. *Social Work: Experience And Methods*, 1(25). <https://doi.org/10.7220/2029-5820.25.1.1>

- Halter, D., Oechslin, M., & Zweimüller, J. (2014). Inequality and growth: the neglected time dimension. *Journal of economic growth*, 19(1), 81-104.
- Josifidis, K., Dragutinović-Mitrović, R., Supić, N., & Glavaški, O. (2016). Redistribution and transmission mechanisms of income inequality: Panel analysis of the affluent OECD countries. *Panoeconomicus*, 63(2), 231-258.
- Kammer, A., Niehues, J., & Peichl, A. (2012). Welfare regimes and welfare state outcomes in Europe. *Journal of European Social Policy*, 22(5), 455-471.
- Korpi, W. 1983. *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge, Kegan Poul.
- Korpi, W., Palme J. (1998). The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries. *American Sociological Review*, 63(5), 661-687.
- Kvist, J. (2019). *ESPN Thematic Report on In-work poverty-Denmark*.
- Laužadytė-Tutlienė, A., Baležentis, T., Goculenko, E. (2018). Welfare State in Central and Eastern Europe. *Economics and Sociology*, 11(1), 100-123. doi:10.14254/2071-789X.2018/11-1/7
- Lessa Kerstenetzky, C., & Pereira Guedes, G. (2021). Great Recession, great regression? The welfare state in the twenty-first century. *Cambridge Journal of Economics*, 45(1), 151-194
- Milotay, N., Noonan, E., Chircop, D., Müller, K., Navarra, C., & Pasikowska-Schnass, M. (2022). EU welfare systems and the challenges of poverty and inequality. EPRS| European Parliamentary Research Service.
- Obst, T. (2013). Income inequality and the welfare state: How redistributive is the public sector? (No. 29/2013). Working Paper.
- OECD (2019). *Education at a Glance 2019: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>. Žiūrėta 2023-05-05. Prieiga internetu: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2019_f8d7880d-en
- OECD (2021). *General government expenditures*. Žiūrėta 2023-05-05. Prieiga internetu: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/6c445a59-en/index.html?itemId=/content/component/6c445a59-en#>

- OECD (2023). General government spending (indicator). doi: 10.1787/a31cbf4d-en. Žiūrėta 2023-05-05.
Prieiga internetu: <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm>
- Öktem, K. G. (2020). The welfare state as universal social security: A global analysis. *Social Inclusion*, 8(1), 103-113.
- Peters, H., & Volwahn, M. (2017). Rising income inequality: do not draw the obvious conclusions. *Intereconomics*, 52(2), 111-118.
- Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century: a multidimensional approach to the history of capital and social classes. *The British journal of sociology*, 65(4), 736-747.
- Pukėnas, K. (2005). Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Kaunas: Lietuvos kūno kultūros akademija, 109.
- Puškorius, S. (2016). Pajamų ir vartojimo pasiskirstymo Lietuvoje analizė. *Viešoji politika ir administravimas*, 15(4), 608-622.
- Raitano, M. (2016). Income inequality in Europe since the crisis. *Intereconomics*, 51(2), 67-72.
- Saint-Arnaud, S., & Bernard, P. (2003). Convergence or resilience? A hierarchical cluster analysis of the welfare regimes in advanced countries. *Current sociology*, 51(5), 499-527.
- Sapir, A. (2006). Globalization and the reform of European social models. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 44(2), 369-390.
- Skučienė, D. (2008). Pajamų nelygė Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 19(4), 22-33.
- Solt, F. (2020). Measuring income inequality across countries and over time: The standardized world income inequality database. *Social Science Quarterly*, 101(3), 1183-1199
- Stiglitz, J. (2018). 1. The Welfare State in the Twenty-First Century. In J. Ocampo & J. Stiglitz (Ed.), *The Welfare State Revisited* (pp. 3-37). New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press.
<https://doi.org/10.7312/ocam18544-004>
- Titmuss, R. M. (1974). What is social policy. In B. Abel-Smith & K. Titmuss, (Eds.). *Social policy: an introduction*. Crows Nest: Allen and Unwin, 138–147.
- Tóth, P., Tkáčová, A., & Muřová, K. (2022). Redistributive Policies of EU Member Countries in the Context of Welfare Regimes. *Prague Economic Papers*, 31(2), 119-142.

- Tridico, P. (2018). The determinants of income inequality in OECD countries. *Cambridge Journal of Economics*, 42(4), 1009-1042.
- Van Lancker, W., & Van den Heede, A. (2021). Economic Equality and the Welfare State. In *Equality* (pp. 199-230). Palgrave Macmillan, Cham.
- Wildowicz-Szumarska, A. (2022). Is redistributive policy of EU welfare state effective in tackling income inequality? A panel data analysis. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 17(1), 81–101. doi: 10.24136/eq.2022.004
- Wilensky, H. L. (1974). *The welfare state and equality: Structural and ideological roots of public expenditures* (Vol. 140). Univ of California Press.
- Wulfgramm, M., Bieber, T., & Leibfried, S. (2016). Introduction: Welfare state transformation and inequality in OECD countries. In *Welfare state transformations and inequality in OECD countries* (pp. 1-16). Palgrave Macmillan, London.
- Zabarauskaitė, R., & Blažienė, I. (2012). Gyventojų pajamų nelygybė ekonominių ciklų kontekste. *Verslas: teorija ir praktika*, 13(2), 107-115.

GEROVĖS VALSTYBĖS MODELIAI IR PAJAMŲ NELYGYBĖ EUROPOJE

Rūta MEČĖJIENĖ

Magistro baigiamasis darbas

Valstybės ekonominės politikos magistro programa

Vilniaus universiteto Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas

Darbo vadovė: Doc. dr. Agnė Laužadytė-Tutlienė

Vilnius, 2023

SANTRAUKA

69 puslapiai, 14 lentelių, 11 paveikslų, 55 literatūros šaltinių

Šio magistro darbo tikslas, remiantis literatūros analizės rezultatais ir autorės atliktais tyrimais, identifikuoti gerovės valstybės modelius Europoje, įvertinti gerovės valstybių persikirstymo ir pajamų nelygybės įtaką skirtingiems modeliams priklausančiose šalyse.

Baigiamojo darbo uždaviniai: išanalizuoti gerovės valstybės ir pajamų nelygybės sampratą mokslinėje literatūroje, atlikti hierarchinę klasterinę analizę, siekiant nustatyti gerovės valstybės modelius Europos šalyse, išnagrinėti Europos gerovės persikirstymo ir pajamų nelygybės kintamųjų pokyčius laikui bėgant ir įvertinti gerovės valstybių įtaką pajamų nelygybei.

Magistro darbe buvo naudojami šie metodai: mokslinės literatūros analizė, aprašomasis kiekybinis tyrimas, duomenų sisteminimas, gautų rezultatų interpretavimas ir grafinis duomenų atvaizdavimas.

Literatūros apžvalgoje apžvelgiama gerovės valstybės teorijų raida, pateikiamos pagrindinės gerovės valstybės sampratos, analizuojami gerovės valstybės tipai, identifikuojamos gerovės valstybės ir pajamų nelygybės sąajos bei paaiškinama, kas lemia pajamų nelygybės pokyčius.

Atlikusi literatūros analizę, autorė atliko Europos šalių gerovės valstybių klasterizavimo tyrimą bei 2020-2010 m. persikirstymo ir pajamų nelygybės tendencijų tyrimą.

Tyrimo rezultatai buvo statistiškai apdoroti SPSS programos paketu. Atlikus hierarchinę klasterinę analizę autorė nustatė 5 gerovės valstybės modelius 29 tirtose Europos šalyse. Lyginant

kitų autorių atliktus panašius tyrimus, buvo nustatyti šie skirtumai: gautas naujas hibridinis gerovės valstybės tipas, artimas liberaliajam režimui. Priešingai nei dauguma kitų autorių tyrimų, Portugalija, Kipras, Slovėnija ir Suomija buvo priskirtos Bismarko gerovės valstybės tipui.

Perskirstymo ir pajamų nelygybės tendencijų tyrimas atskleidė, kad mokesčių ir pašalpų sistemos dabar ne taip efektyviai mažina nelygybę, palyginti su praėjusiu dešimtmečiu.

Išvadose ir rekomendacijose apibendrinamos pagrindinės literatūros analizės sąvokos ir tyrimo rezultatai. Autorė mano, kad būtų naudinga į klasterinę analizę įtraukti daugiau Europos šalių.

WELFARE STATE MODELS AND INCOME INEQUALITY IN EUROPE

Rūta MEČĖJIENĖ

Master thesis

Public Economic Policy master study programme

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration

Supervisor – Assoc. Prof. dr. Agnė Laužadytė-Tutlienė

Vilnius, 2023

SUMMARY

69 pages, 14 charts, 11 pictures, 55 references.

The aim of this master's thesis, based on the results of literature analysis and the author's research, is to identify welfare state models in Europe, to assess the impact of redistribution of welfare states and income inequality in countries belonging to different models.

Tasks of the thesis: to analyse the concept of welfare state and income inequality in the scientific literature, to conduct a hierarchical cluster analysis to identify welfare state models in the European countries, to examine the changes in the redistribution and income inequality variables in European welfare state models over time, and to estimate the impact of welfare states on income inequality.

The following methods were used in the master's thesis: analysis of scientific literature, descriptive quantitative research, systematization of data, interpretation of obtained results and graphical representation of data.

The literature review provides an overview of the development of welfare state theories, presents the main concepts of the welfare state, analyses the types of welfare state, identifies the links between the welfare state and income inequality and explains what causes changes in income inequality.

After the literature analysis the author has carried out a clustering study of welfare states for European countries and a study of redistribution and income inequality trends in 2020-2010.

The results of the research were statistically processed with the SPSS programme batch. The cluster analysis identified 5 welfare state models in the 29 European countries studied. The results of the study were compared with similar studies carried out by other authors and the following differences were found: a new hybrid type of welfare state was obtained, with a proximity to the liberal regime. In contrast to most of the other authors' studies, Portugal, Cyprus, Slovenia and Finland were classified as Bismarck-type.

The study of trends in redistribution and income inequality revealed that tax and benefit systems are now less effective in reducing inequality compared to the last decade.

The conclusions and recommendations summarise the main concepts of the literature analysis and the results of the study. The author believes that it would be useful to include more European countries in the cluster analysis.